

Kultūros ir meno projektų bei procesų stebėsenos ir analizės modeliavimo sistema

Archyvų sritis

Ekspertinio vertinimo ataskaita

Ši ataskaita yra tyrimo *Stebėsenos, analizės ir modeliavimo sistemos kokybinių rodiklių nustatymas. Archyvų sritis*, vykdomo siekiant sukurti Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos ir analizės modeliavimo sistemą (SAMS), dalis.

Parengė prof. dr. Arvydas Pacevičius

Ataskaita parengta vykdant projektą „Kultūrinės plėtros projektų ir procesų valdymo, stebėsenos ir analizės sistemos sukūrimas ir išbandymas“.

Projektas bendrai finansuojamas iš Europos socialinio fondo lėšų (Projekto Nr. 10.1.1-ESFA-V-912-01-0033).

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Lietuvos kultūros tarybai priklauso autorių turinės teisės atgaminti bet kokia forma ar būdu, išleisti ir viešai skelbti (visą ar dalimis), įskaitant padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais, tyrimą ir visas pateiktas rekomendacijas. Šios informacijos naudojimas galimas mokslo ir nekomerciniais tikslais, nurodant cituojamą šaltinį.

Autorių išreikštas požiūris nebūtinai sutampa su Lietuvos kultūros tarybos.

Turinys

Ataskaita	4
Įvadas	4
Archyvų srities apibrėžimas	4
Archyvų srities plėtra meno, kultūros, socialiniuose, švietimo, ekonominiuose kontekstuose	10
Archyvų srities veiklų sąrašas	18
Archyvų srities produktų ir paslaugų sąrašas	19
Archyvų srities raidos apibrėžimas	20
Archyvų srities raidos vertinimokriterijai ir rodikliai	22
Archyvų srities projekto vertinimo kriterijai	23
Archyvų srities projekto rodikliai	24
Literatūra ir šaltiniai	25
Priedai	28
Klausimynas (interviu) specialistams praktikams, teoretikams	28
Santrauka	30
1. Archyvų srities apibrėžimas	30
2. Archyvų srities veiklų sąrašas	31
3. Archyvų srities produktų ir paslaugų sąrašas	31
4. Archyvų srities raidos apibrėžimas	33
5. Archyvų srities projekto apibrėžimas	34
6. Archyvų srities raidos kokybės vertinimo kriterijai	35
7. Archyvų srities raidos kokybės rodikliai	36
8. Archyvų srities projekto kokybės vertinimo kriterijai	37
9. Archyvų srities projekto kokybės rodikliai	38

Ataskaita

Įvadas

Ataskaita parengta 2020 m. birželio 4 – rugpjūčio 28 dienomis, apibendrinus prieinamus šaltinius, atlikus situacijos analizę standartizacijos, valstybės teisinio reguliavimo, moksliniame, instituciniame lygmenyse, siekiant atsakyti į klausimą, kaip besikeičiantys visuomenės kontekstai veikia ir veikia archyvų sampratą, apibrėžimo turinį, archyvų srities ir procesų plėtros kryptis, veiklos vertinimo metodiką, kriterijus, skirtingomis metodikomis gūrstus statistinius duomenis. Taip pat 2020 m. birželio 4 d. buvo išplatintas bandomasis „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimynas (interviu)“ specialistams praktikams ir teoretikams, gauti penkių respondentų atsakymai. Buvo suformuluotas preliminarus hipotetinis archyvų srities apibrėžimas, tapęs pagrindu vartojamų sąvokų turinio analizei, dalyvaujančių institucijų, procesų ir funkcijų išskyrimui, veiklų apibrėžimui: „žmonių veikloje sukurtų ilgalaikę vertę turinčių dokumentų visuma ir jų komunikacija“.

Archyvų srities apibrėžimas

Archyvo apibrėžimas: tarptautinis kontekstas

Archyvų terminologijos žodynas, parengtas Tarptautinės archyvų tarybos (TAT) serijoje, archyvą apibrėžia kaip: 1. „Neaktualius (*non-current*) dokumentus, su atranka arba be jos saugomus už jų sukūrimą atsakingų asmenų arba jų teisių perėmėjų, atsižvelgiant į dokumentų archyvinę vertę, tikslus ir tinkamumą“. 2. „Įstaigą, atsakingą už dokumentų įsigijimą, saugojimą ir komunikaciją“¹. Panašų apibrėžimą teikia ir Amerikos archyvistų draugija (AAD): 1. „Archyvinė medžiaga, kurią gavo ar sukūrė asmuo, šeima ar organizacija, valstybinė ar privati, vykdydama savo reikalus ir saugoma dėl joje esančios informacijos išliekamosios vertės arba kaip įrodymas apie jos kūrėjo funkcijas ir atsakomybę, ypač tie dokumentai (rinkiniai), kuriuose išlaikyti kilmės, originalios tvarkos ir kolektyvinės kontrolės principai“. 2. „Skyrius organizacijoje, atsakingas už jos išliekamąją vertę turinčios apskaitos tvarkymą“. 3. „Organizacija, kaupianti asmenų, šeimų ar įstaigų dokumentus; kaupiantis

1 Dictionary of Archival Terminology, ICA Handbook Series Vol. 7, revised 2nd edition, K G Saur München; New York; London; Paris, 1988, p. 20–22: I. 1. Archives originating from a single provenance; 2. A document forming a part of archives. II. 1. Non-current records preserved, with or without selection, by those responsible for their creation or by their successors in function for their own use or by an appropriate archives because of their archival value; 2. An institution responsible for the acquisition, preservation and communication of archives. Also called archival agency (US), archives service, record office Archyvistas: a person professionally occupied in the administration of archives. Archyvistika (Archives administration) anot šio žodyno tai 1. The theoretical and practical study of policies, procedures and problems relating to archival functions; 2. The direction and management of archives.

archyvas². Taigi, apibendrintas archyvo apibrėžimas būtų toks: **vertingas dokumentų rinkinys, saugomas ir komunikuojamas asmens, organizacijos ar specializuotos įstaigos**. Panašiai archyvą apibrėžia ir Tarptautinė archyvų taryba: „žmonių veikloje sukurtų dokumentų, turinčių ilgalaikę vertę, visuma“³.

Pažymėtina, kad įvairiuose apibrėžimuose anksčiau vartota sąvoka *neaktualus dokumentas (non-current record)* buvo sukritikuota ir dabar vartojama retai. Amerikos archyvistų asociacijos vadovas, Teksaso universiteto profesorius Davidas B. Greycy'is taip pasisakė šiuo klausimu: „neaktualus dokumentas – tai nesąmonė; archyvai yra labai aktualūs (*very current*)“⁴. Toliau autorius teigia, kad pasaulyje, kuriame kultūra ir tradicija išsiskyniusios istorijoje, praeitis sudaro dabarties pamatą, todėl apie archyvus negalima kalbėti kaip apie senienas ir neaktualių dalykus, pateikia sąrašą laiškų ir atsiminimų, kurie skaitytojui niekuomet netaps neaktualūs. Pateiktuose archyvų apibrėžimuose neaptiksime ir XX amžiuje (ypač valstybiniame archyvų sektoriuje) akcentuotų terminų *nacionalinis dokumentų fondas, fondo (rinkinių) proveniencija, dokumentų gyvavimo ciklas*. Nėra pateiktas ir dokumento apibūdinimas. Anot TAT, archyvuose saugomi įvairių formatų dokumentai: rašytiniai, vaizdo ir garso, intermedialūs, fotografiniai, skaitmeniniai ir analoginiai⁵. Atkreiptinas dėmesys į TAT pabrėžiamą archyvo kaip įstaigos, atsakingos už *dokumentų komunikaciją*, bruožą. Apibrėžimuose taip pat nėra nubrėžta griežta riba tarp valstybinio ir visuomeninio bei privataus (asmenų) archyvų sektoriaus. Kitaip tariant, archyvai – tai ne tik valstybinės, bet ir visuomeninės įstaigos. Tiesa, visuomeninio archyvo apibrėžimas nepateiktas.

Archyvo samprata Lietuvoje

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (VLE) archyvas apibrėžiamas kaip „įstaiga ar įstaigos, įmonės, organizacijos skyrius, kuris kaupia, saugo, tvarko, registruoja, mokliškai tiria ir naudoja įvairius dokumentus; bet kokių institucijų ar asmenų veiklos dokumentų fondai; pastatai ar jų dalys, kuriose laikomi dokumentai“⁶. Šiame apibrėžime akcentuojamos esminės archyvų funkcijos, paminėtos bendruose apibrėžimuose, išskyrus sklaidą, populiarinimą, pateikimą vartotojui ir kitus su dokumentine komunikacija susijusius dalykus. Kita vertus, apibrėžime paminėti moksliniai tyrimai, kurie nebuvo įtraukti į TAT ir AAD apibrėžimus.

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme archyvas apibrėžtas labai bendrai ir lakoniškai: „Archyvas – įstaiga ar jos struktūrinis padalinys arba kita sukauptų dokumentų saugojimo vieta“⁷. Taigi, akcentuojama institucija ir dokumentų saugojimo vieta, kuri gali būti ir virtuali. Kiti svarbūs archyvo sampratos elementai pateikti dokumento apibrėžime: „Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybėje įsteig-

2 Richard Pearce-Moses, *A Glossary of Archival and Records Terminology*, Chicago: The Society of American Archivists, 2005, p. 30–31. 1. Materials created or received by a person, family, or organization, public or private, in the conduct of their affairs and preserved because of the enduring value contained in the information they contain or as evidence of the functions and responsibilities of their creator, especially those materials maintained using the principles of provenance, original order, and collective control; permanent records. 2. The division within an organization responsible for maintaining the organization's records of enduring value. 3. An organization that collects the records of individuals, families, or other organizations; a collecting archives.

3 <https://www.ica.org/en/what-archive>.

4 David B. Greycy II, *Archivist, you are what people think you keep*, *The American Archivist*, nr. 52 (4), 1989, p. 75.

5 <https://www.ica.org/en/what-archive>

6 <https://www.vle.lt/PaieskosRezultatai?search=arch%E1%BB%B9vas>

7 LR dokumentų ir archyvų įstatymo straipsnis 2.2, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr>

to juridinio asmens, kitos organizacijos ar jų padalinio (toliau – juridinis asmuo) ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos“⁸. Taigi, dokumentai šiame įstatyme yra prilyginti informacijai, o anksčiau pateiktuose apibrėžimuose informacija minima kaip dokumento (turinio, semantinę, kontekstinę) vertę apibūdinantis elementas. Modernu tai, kad LR įstatyme dokumentas suvokiamas plačiai (informacija nepaisant pateikimo būdo, formos ir laikmenos) ir atliepia informacinės visuomenės ir tinklaveikos amžiaus aktualijas. Pažymėtina, kad įstatymas neeliminuoja iš valstybės kontroliuojamos archyvų srities „fizinį asmenų“, tarp kurių gali atsirasti ir visuomeninių organizacijų, draugijų, bendruomenių dokumentų rinkiniai.

Archyvų sistema ir struktūra Lietuvoje

Lietuvos valstybinę archyvų sistemą sudaro devyni valstybės archyvai (iš jų keturi regioniniai), kurių veiklą koordinuoja Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba, nuo 2010 m. gruodžio 15 d. veikianti prie LR kultūros ministerijos (nuo 1990 metų valstybės archyvams vadovavo Lietuvos archyvų generalinė direkcija, o nuo 1995 metų Lietuvos archyvų departamentas – abu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės). Valstybinių archyvų sistemos subordinavimas Kultūros ministerijos pavaldumui iš esmės atitiko europines praktikas, nors teisinis ir administracinis archyvų raidos kontekstas rodė siekį centralizuoti valdymo procesus ir juos derinti su viešojo administravimo, valstybės tarnybos, informacijos sklaidos lauko įstatymais, tuo pat metu optimizuojant institucijų skaičių⁹. Reformų rezultatas – vietoj išplėtos centrinės, apygardų, apskričių archyvų, veikusių Alytuje, Kaune, Klaipėdoje, Marijampolėje, Panevėžyje, Raseiniuose, Šiauliuose, Švenčionyse, Tauragėje, Telšiuose, Ukmergėje, Utenoje, Vilniuje, sistemos šiuo metu Vilniuje veikia penki centriniai (Lietuvos centrinis valstybės, Lietuvos istorijos, Lietuvos ypatingasis, Lietuvos literatūros ir meno, Lietuvos valstybės naujasis) ir keturi regioniniai (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių) archyvai. Pertvarkant archyvų sistemą 1993 m. buvo įsteigtas Lietuvos valstybės naujasis archyvas, 1995 m. – Lietuvos ypatingasis archyvas (perėmė buvusio KGB LTSR padalinio ir Lietuvos visuomenės organizacijų dalį archyvinės dokumentų). 1996 m. įsteigtas Vilniaus apskrities archyvas (į jį perkelti panaikinto Švenčionių apygardos archyvo fondai). 2000–2002 m. Lietuvos vaizdo ir garso archyvas buvo prijungtas prie Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos centrinis metrikų archyvas – prie LVIA, o Lietuvos archyvų departamento biblioteka – prie Literatūros ir meno archyvo. Be išvardintų archyvų, saugomų fondų vertės požiūriu reikšmingas yra Lietuvos mokslų akademijos archyvas, Lietuvos Respublikos savivaldos, valdymo institucijų, prokuratūros, teismų ir kitų įstaigų žinybiniai archyvai, priklausantys valstybei. Dokumentinį paveldą Lietuvoje taip pat saugo kitos atminties institucijos – bibliotekos (ypač turtingi yra Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Vilniaus universiteto, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekų rankraštiniai), muziejai, bažnytinės institucijos (pvz., reikšmingais istoriniais dokumentais pasižymi Vilniaus arkivyskupijos kurijos archyvas). Plečiasi privačių ir visuomeninių archyvų tinklas (pvz., viešosios įstaigos Antano Sutkaus fotografijų archyvas, Vaizdų archyvas), kuriami ir didelio populiarumo socialiniuose tinkluose sulaukia

⁸ LR dokumentų ir archyvų įstatymo straipsnis 2.5, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr>

⁹ Anydas Pacevičius, *Archivistika litewska po roku 1990*, pranešimas, skaitytas 2003 m. vasario mėn. Torunės archyvistų draugijos posėdyje (rankraštis autoriaus archyve).

skaitmeniniai archyvai – pavyzdžiui, „Genmetrika – nepriklausomas virtualus archyvas“¹⁰, „Lietuvos dokumentinis kinas internete“¹¹, E-partizanų archyvas¹². Tarp svarbiausių lietuvių išeivijos archyvų paminėtinas Amerikos lietuvių kultūros archyvas Putname, JAV (ALKA)¹³, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras Čikagoje, vienijantis aštuonis skirtingus archyvus,¹⁴ įskaitant didžiulį Pasaulio lietuvių archyvą¹⁵ ir kt. Juridinių ir fizinių asmenų archyvai yra tų asmenų nuosavybė, tačiau nacionaliniam dokumentų fondui priskirtini dokumentai pagal nustatytą tvarką turi būti perduodami (*perduotini dokumentai*) valstybės ar savivaldybių institucijoms, įstaigoms ar įmonėms.¹⁶

Lietuvos archyvų funkcijos ir teikiamos paslaugos

Valstybinių archyvų veiklą reglamentuoja LR dokumentų ir archyvų įstatymas¹⁷, poįstatyminiai aktai, Lietuvos vyriausiojo archyvaro, dalyvaujančio formuojant valstybės politiką dokumentų ir archyvų valdymo srityje ir ją įgyvendinančio, įsakymai. Vyriausiasis archyvaras, be kita ko, reglamentuoja dokumentų bei archyvų ir Nacionalinio dokumentų fondo administravimą, sprendžia valstybės ir savivaldybių institucijų dokumentų perdavimo klausimus, koordinuoja kino paveldo kaupimą, saugojimą ir naudojimą, valdo archyvų sistemai skirtus biudžeto asignavimus. Archyvai savo veiklą grindžia kasmetiniais veiklos planais, kuriuose atsispindi esminės ir specifinės institucijos ir jos darbuotojų funkcijos. Pvz., LCVA programa „Nacionalinio dokumentų fondo administravimas“ apima ne tik uždavinį „dalyvauti formuojant dokumentų ir archyvų valdymo ir naudojimo srities politiką“ ir bendrą priemonę „reglamentuoti dokumentų ir archyvų valdymą ir naudojimą“, bet ir „kontroliuoti, kaip administruojamas Valstybės kino metraščio kūrimas“¹⁸. Uždavinys „užtikrinti NDF ir Lietuvos kino paveldo kaupimą“ ir priemonė „nustatyta tvarka priimti saugoti įvairių formų dokumentus, juos tvarkyti, apskaityti, išsaugoti“ apima ir bendras archyvines veiklas (dokumentų tvarkymas, konservavimas, įrišimas, restauravimas, apyrašų rengimas, mikrofilmavimas, duomenų bazių pildymas), ir specialias funkcijas: priimti ir tvarkyti Brazilijos lietuvių, Lietuvos generalinio konsulato Niujorke dokumentus, priimamų ir saugomų vaizdo ir garso dokumentų profilaktika ir kt. Uždavinys „užtikrinti prieigą prie valstybės archyvuose saugomų įvairių formų dokumentų ir teikti juos naudoti“ nurodo IRT priemonėmis kaupti ir skleisti informaciją apie saugomus dokumentus ir skaitmeninį turinį, skaitmeninti unikalūs dokumentus; įvairių lygmenų apyrašų ir aprašų kūrimą EAIS, dokumentų rengimą skaitmeninimui pagal Lietuvos ir Lenkijos archyvų atstovų susitarimų nuostatas ir kt. Šis uždavinys taip pat apima priemonę „tirti, teikti naudoti ir populiarinti

10 <http://www.genmetrika.eu/index.html>

11 <http://www.e-kinas.lt/titulinis>

12 <http://epartizanai.archyvai.lt/>

13 Susideda iš daugiau kaip 150 organizacijų ir asmenų dokumentų rinkinių, apimančių kultūrinę, politinę ir mokslinę išeivijos lietuvių veiklą: VLIK, BALF, Amerikos Vyčių, Tautos fondo, Lietuvos konsulato Niujorke ir kt., žr. <http://www.litua.com/lt/zinynas/alka>

14 Dalia Cidzikaitė, *Mūsų archyvai – mūsų istorija*, internetinis išteklius: <https://www.bernardinai.lt/2011-08-08-dalia-cidzikaitė-musu-archyvai-musu-istorija,-didžiausių-lietuvių-archyvų-jav-sąrašą-žr.-šio-straipsnio-pabaigoje>.

15 Saugo apie 900 asmenų ir organizacijų dokumentų rinkinių, žr. <http://www.lithuanianresearch.org/lit/pla/plapradzia.htm>

16 Lietuvos vyriausiojo archyvaro įsakymas „Dėl nacionalinio dokumentų fondo dokumentų, kuriais disponuoja privatus juridiniai ar fiziniai asmenys, perdavimo valstybės ar savivaldybių institucijoms, įstaigoms ar įmonėms tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2011 m. <http://savadai.savadai.lt/document.php?id=10754&PHPSID=23bc903c2771dd16da6e2a-9e19f4733d>

17 LR dokumentų ir archyvų įstatymo straipsnis 2.2, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr>

18 file:///C:/Users/User/Downloads/planas_2019.pdf

saugomus dokumentus“ ir tokius darbus kaip virtualių ir realių parodų, ekskursijų, edukacinių programų rengimas, pranešimų socialiniame tinkle ir interneto žiniasklaidoje teikimas ir paslaugos.

Specifinis LCVA veiklos baras yra su Lietuvos diaspora susijusių archyvų identifikavimas. Valstybiniai archyvai neatlygintinai teikia administracines paslaugas (pvz., informacijos apie archyvo veiklą ir saugomus dokumentus teikimas pagal prašymą LVIA)¹⁹. Neatlygintinai teikiama edukacinių ir kultūrinių renginių organizavimo paslauga, apimanti edukacines programas, pažintinius seminarus ir ekskursijas bei kt. renginius²⁰. Mokomieji pažintiniai seminarai skirti Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams numatyti ir LYA planuose (gerai būtų, kad apimtų ir atvykusius ERAZMUS studentus). Tarp mokamų administracinių paslaugų paminėtina dokumentų, patvirtinančių tam tikrus juridinius faktus, paieška ir pažymos išdavimas (pvz., gimimo, santuokos, mirties iki 2007 m. faktai)²¹. LVIA teikia mokamą paslaugą, susijusią su dokumentų paieška pagal asmens pateiktą informaciją ir / ar nurodytą temą, ir rengia informaciją apie paieškos rezultatus (pvz., genealoginis tyrimas ir pan.)²². Šios ir kitos panašios paslaugos gali būti papildomos mokamu dokumentų kopijavimu. Tarp iš dalies mokamų viešųjų paslaugų populiariausia yra saugomų NDF dokumentų fondo dokumentų teikimas susipažinti, t. y. studijuoti ir skaityti. Paslauga teikiama neelektroninėmis priemonėmis darbui LVIA skaitykloje²³. Panašias paslaugas teikia ir LCVA, tarp kurių dar minimas fotonegatyvų, skaidrių skaitmeninimas, mokamos konsultacijos, kopijų ir skaitmeninių vaizdų gaminimas. Apskritai mokamos valstybinių archyvų paslaugos yra apibrėžtos 2017 m. kultūros ministrės įsakymu, tarp jų minima: 1. dokumentų paieška, kaina svyruoja nuo 7 iki 40 eurų, brangiausia paslauga, kurios valanda kainuoja 40 eurų, yra dokumentų paieška pagal asmens pateiktą informaciją ir (ar) nurodytą temą bei informacijos apie paieškos rezultatus parengimas pagal XV– XVIII amžių dokumentus; 2. dokumentų kopijavimas, kuris apima: a) analoginių kopijų gaminimą (vnt. kaina svyruoja nuo 0,20 iki 1,50 euro), b) skaitmeninių kopijų gaminimą iš 1) rašytinių dokumentų (vnt. kainuoja 0,30–6,10 euro, brangiausias JPEG 300 dpi XV–XVI a. dokumento vaizdas), 2) vaizdo ir garso dokumentų (vnt. / min. kainuoja nuo 0,60 iki 45 euro); 3. Kitos paslaugos (skaitmeninių dokumentų koregavimas; maketavimas; montavimas; individualios konsultacijos saugomų dokumentų tematikos ir valdymo klausimais; dokumentų tvarkymas, saugojimas, restauravimas, įrišimas).

Kur ir kiek išsiplėtė archyvų sritis XXI amžiuje?

Kaip matome iš pateiktų apibrėžimų ir sistemos apibūdinimo, archyvų sritis apima ne tik archyvus kaip valstybines institucijas, bet ir kitus dokumentinio paveldo saugotojus: bibliotekas su rankraščių skyriais, muziejus su dokumentų rinkiniais, asmenų archyvus. Svarbią vietą tarp dokumentus saugančių ir rinkinius kuriančių bei viešinančių institucijų sudaro visuomeniniai archyvai, kuriems pastaraisiais metais skiriamas didelis dėmesys iniciatyvų „iš apačios“ kontekste; jos, be kita ko, apima

19 https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia_administracines-paslaugos/httpwww.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia-administracines-h99x.html

20 https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/viesosios-paslaugos_4185/edukaciniu-ir-kulturiniu-xuaa.html

21 https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia_administracines-paslaugos/httpwww.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia-administracines-2gbg.html

22 https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia_kitos-paslaugos.html

23 https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/viesosios-paslaugos_4185/saugomu-nacionalinio-dokumentu-3s3p.html

vyksmą interneto socialiniuose tinkluose. Taigi, archyvų sritis apima ir jų kūrėjus, taip pat vartotojus, sudarančius labai svarbią dokumentinės komunikacijos ciklo dalį. Tiek istorinius, tiek šiuolaikinius archyvus kūrė ir kuria bei jų išteklius naudoja žmonės, bendruomenės, visuomenė. Šiuo požiūriu archyvų sritis apima vis daugiau dokumentinio paveldo (plačiąja prasme) ir Nacionalinio dokumentų fondo (NDF) (siaurąja prasme) kūrėjų, saugotojų, skleidėjų, vartotojų ir neapsiriboja vien valstybiniu sektoriumi.

Kitas svarbus dalykas, įvykęs XX ir XXI amžių sandūroje, yra archyvų plėtra informacijos koncepto lauke. „Archyvai tapo modernios informacinės visuomenės dalyviais ir skaitmeninės informacijos grandinės dalimi. Šie pokyčiai kelia ne tik technologinių uždavinių. Jie glaudžiai susiję su archyvų dalyvavimu e-valdžios veikloje“²⁴. Nauja archyvo samprata atspindi ISO 5127 standarto apibrėžtyse, apimančiose du kertinius terminus, skirtus archyvų ir bibliotekų dokumentų saugojimui ir dokumentų valdymui – *informacija ir dokumentavimas (information and documentation)*²⁵. Pagal jas archyvų sritis apima organizacijų ir asmenų dokumentų kaupimą, tvarkymą, apskaitą, saugojimą, naudojimą ir sklaidą. Siekdami išsaugoti ir užtikrinti prieinamumą prie įvairaus skaitmeninio turinio archyvai įsiterpė į organizacijose valdomų dokumentų gyvenimo ciklo pradžią, neretai nustato reikalavimus, lemiančius skaitmeninio turinio kūrimą ir perdavimą į archyvus galimybes (dokumentų formatai, informacinių sistemų suderinamumas). Archyvų sritis tapo informacijos politikos dalimi, nes apima dokumentų kaupimo ir saugojimo strategijų, informacinės infrastruktūros kūrimą, analoginių ir skaitmeninės kilmės bei suskaitmenintų dokumentų, duomenų rinkinių saugojimo, įvairių formų dokumentų tyrimus, edukacinių renginių organizavimą ir kultūros plėtrą, t. y. kultūros informaciją ir komunikaciją. Archyvų sritis susijusi su galimybėmis naudotis informacijos šaltiniais, administracinių ir viešųjų paslaugų teikimu. „Per pastaruosius dešimtmečius archyvų sritis sėkmingai „priartino“ įvairų skaitmeninį turinį, archyvai kaupia ir saugo informacinių sistemų duomenis, geo-duomenis, socialinių tinklų informaciją, elektroninio pašto paskyras, interneto svetainių informaciją. Dirbama su audiovizualiniu paveldu kaip autorių ir turtinių teisių objektais, organizacijų veiklos produktais – audiovizualiniu turiniu ir fotodokumentais, kurie nėra autorinių ir turtinių teisių objektai. Rašytinių popierinių dokumentų skaitmeninimas tampa tik dalimi darbo, susijusio su skaitmeninio turinio kūrimu. Archyvų sritis tapo atvira, aktyvi ir labai matoma ne tik skaitmeninio turinio prasme, bet ir kuriant kultūros paslaugas bei dalyvaujant dokumentų gyvavimo ciklo procesuose“²⁶. Taigi, esminės kategorijos, apibūdinančios valstybinio sektoriaus archyvus, yra ne tik *nacionalinis dokumentų fondas, fondo (rinkinių) proveniencija, dokumentų gyvavimo ciklas*, bet ir *informacijos politika, informacinė infrastruktūra, dokumentinė komunikacija*. Jos koreliuoja su dokumentinio paveldo, visuomeninių archyvų samprata, papildo jų reikšmes disciplinuojančiomis prasmėmis. Apskritai archyvų sritis, apimdama informacijos ir komunikacijos lauką, įgyvendina tradicines – dokumentų saugojimo, standartizavimo, informacijos telkimo ir teikimo, sklaidos, autentiškumo užtikrinimo – funkcijas. Kita

24 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

25 https://www.archyvai.lt/lt/teisine-informacija_51/kiti-dokumentai/standartai.html

26 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

vertus, archyvai, visuomenės sąmonėje tapatinami su „langais į praeitį“, padeda pagrįsti dabarties visuomenės ir valstybės sprendimus. Taigi, žvelgiant iš kultūros lauko perspektyvos archyvų sritis apima ne tik valstybinių archyvų sektorių, bet ir asmenų archyvus, taip pat visuomenines / privačias dokumentų saugojimo institucijas ir (virtualias) erdves. Archyvai tapo / tampa sudėtine meno, dailės, muzikos ir kt. kūrybinių sričių, kultūrinių industrijų dalimi, teikia idėjas, iniciatyvas, projektinius pasiūlymus, kaip geriau panaudoti dokumentų turinį, taip pat įtraukti bendruomenes į archyvų kūrimą ir kitas veiklas, kurias pomodernizmo teoritikai vadina įvairiai – ir *postarchyvinio mąstymu*²⁷, ir *archyvų karštligė (Archive Fever)*²⁸.

Archyvų srities plėtra meno, kultūros, socialiniuose, švietimo, ekonominiuose kontekstuose

Archyvų srities aprašymas leidžia teigti, kad archyvų srities plėtra per pastaruosius 20 metų vyko intensyviai ir įvairiomis kryptimis – informacijos politikos, informacinių technologijų, dokumentų valdymo, dokumeninio paveldo skaitmeninimo. Ypač svarbus paradigminis posūkis, kurį galima pavadinti „atsigręžimu į visuomenę“. Erikas Ketelaar’as taip rašo apie archyvų srities procesus:

„Išmokome suprasti, kad archyvas yra ne tik saugykla, bet ir procesas, tarpininkaujantis socialinėse ir kultūrinėse praktikose“²⁹. Šis posūkis atsispindi ir ekspertų atsakymuose į anketos klausimus, kuriuose nurodomas archyvų poveikis civilizacijos pažangai ir asmenybės brandai³⁰. Galima sąlygiškai nužymėti srities plėtrą archyvų sistemos viduje ir visuomenėje. Bendrąja prasme išskirtini 1. filosofinis, 2. teorinis-mokslinis, 3. institucinis ir 4. praktinis / funkcinis archyvų srities plėtros proceso lygmenys. Pavyzdžiui, filosofiniame „archivosofijos“ lygmenyje permąstomos esminės archyvo funkcijos, išvelgiamos kasdienės tinklaveikos visuomenės subjektų sąsajos su archyvavimu, nes dauguma žmonių naudoja kompiuterines technologijas ir saugo, sistemina, viešina duomenis, informaciją, dokumentus ir žinias. Moksliniame lygmenyje nurodoma, kad archyvų procesas yra tarpdalykinis ir apima naujų žinių kūrimą ir „mąstymą apie daugelį disciplinų ir veiklos sričių“³¹. Instituciniame lygmenyje pastebima sparti archyvų tipologijos plėtra, be valstybinių archyvų, apimanti gausybę asmenų ir bendruomenių iniciatyvų. Kuriami įvairūs kultūros paveldo, visuomeninių judėjimų archyvai, tarp jų skaitmeniniai. LKT projektinių paraiškų teikime 2014–2019 m. dalyvavo ne tik valstybiniai archyvai, bet ir Vaizdų archyvas (VŠĮ, 39 paraiškos), Antano Sutkaus fotografijų archyvas (VŠĮ, 20 paraiškų)³².

27 Michail Jampolskij, Internetas, arba postarchyvinė sąmonė, Šiaurės Atėnai, 1999, sausio 23, p. 7.

28 Jacques Derrida, Gorączka archiwum. Impresja freudowska, Warszawa, 2016.

29 Eric Ketelaar, Archival Turns and Returns, [in] Research in the Archival Multiverse, Social informatics, red. A. J. Gilliland, S. McKemmish, A.J. Lau, Clayton, 2017, s. 251.

30 Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams-praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

31 file:///C:/Users/User/Downloads/01_04_Skupienski_archeion_120.pdf, p. 113.

32 LKT statistika, 2014–2019 m. (Excel lentelė).

Dokumentus kaupia ir saugo įvairių institucijų padaliniai, kolegijų ir universitetų, spaudos, radijo ir televizijos, verslo, bažnyčių ir literatūros archyvai. Tačiau, nepaisant akivaizdžios plėtos, visuomeniniai archyvai ir iniciatyvos iš apačios Lietuvoje nesulaukia pakankamo dėmesio, pradedant iniciatyvų ir idėjų generavimu ir baigiant realizavimu. Neabejotina, kad čia aktyvesnė galėtų būti Lietuvos archyvarų asociacija, netapusi tokia aktyvi ir įtakinga kaip kaimyninėje Lenkijoje ar Latvijoje, LKT pateikusi 2014–2019 m. vos septynias paraiškas³³. Reikėtų atskiro tyrimo apie Lietuvos archyvarų asociacijos (LAA) veiklą, bet hipotetiškai galima manyti, kad asociacijos veikla nėra pakankamai aktyvi ir matoma dėl objektyvių priežasčių, susijusių su archyvų lauko vidiniais pokyčiais. Archyvų sistema Lietuvoje yra biurokratizuota, joje vyrauja valstybinis sektorius, o asociacija turėtų telkti ir aktyvinti platesnę auditoriją, kuriai rūpi ne tik dokumentų (iš)saugojimas pagal nustatytą reglamentą, bet ir platesnis jų panaudojimas kuriant pridėtines kultūrinės vertes, atliekant tyrimus, įtraukiant bendruomenes. Asociacija turėtų vienyti ne tik valstybinių, bet ir visuomeninių archyvų ir akademinės bendruomenės, inicijuoti įvairesnes tarpdalykines bei tarpsektorines dokumentinio paveldo skaitmeninimo programas ir projektus (2014–2019 m. LAA iš LKT gavo finansavimą šešiams projektams). Socialinė ir profesiologinė aplinka LAA veiklai nėra palanki: silpnėja ryšiai su akademinė bendruomene, nuo 2016 m. nebėra galimybės studijuoti archyvistiką bakalauro studijų programoje Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete. Prisimintina, kad šios programos studentai buvo aktyvūs LAA renginių dalyviai ir iniciatoriai, ypač formuojant ir gyvinant Tarptautinės archyvų dienos (švenčiama birželio 9 d.) programą. Kita vertus, LAA turėtų būti aktyvesnė ir matomesnė socialiniuose tinkluose, skatinti arba įsitraukti į visuomenines archyvavimo, dalyvaujamuosius archyvinis sąjūdžius ir veiklas, susijusias ne tik su genealoginių duomenų paieška, bet ir lokaliomis istorijomis, audiovizualinių išteklių sklaida, įvairialypiais tapatumais ir dialogine atmintimi. Į profesiją orientuota archyvų veikla apima dokumentų kaupimą, saugojimą, elektroninių sistemų kūrimą, skaitmeninimą ir kitas veiklas, apibrėžtas LR dokumentų ir archyvų įstatyme ir siejančias archyvų srities procesus su valstybės įstaigų veikla³⁴. Kalbant apie archyvų srities proceso ypatybes pažymėtina, kad tapę sudėtine informacinės visuomenės dalimi archyvai išsaugojo savo unikalumą. Egzistuoja dalykai, išskiriantys archyvus iš kitų (atminties) institucijų. Archyvai, būdami vertingi ir patrauklūs visuomenei, turi saugoti patikimus informacijos išteklius, atitinkančius autentiškumo, integralumo (sąžiningumo), pasiekiamumo reikalavimus.

Apklausti ekspertai, vardindami archyvuose saugomų dokumentų savybes, dar nurodė „teisėtumą (archyvai kaip demokratinių visuomenių pamatas), tinkamumą naudoti ir unikalumą. Pastarasis (unikalumo, nepasikartojamumo) bruožas paaiškina bibliotekos ir archyvo skirtumą, nurodantį į esminį komplektavimo principą, – archyve siekiama išsaugoti unikalius, reikšmingiausius ir dažnai vienetinius veiklos liudijimus“³⁵. Kiti dokumentų bruožai – įrodomumas, atskaitingumas, turinio reikšmingumas³⁶.

33 LKT statistika, 2014–2019 m. (Excel lentelė).

34 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23066/TulJvDuqpt>.

35 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

36 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

Kuriantis skaitmeniniams archyvams ir plečiantis nuotolinės prieigos galimybėms, atsižvelgiama į vartotoją, renkami ir apibendrinami statistiniai duomenys, atliekami elgsenos virtualioje aplinkoje tyrimai. Tyrimų, skirtų informacinei elgsenai, buvo atlikta Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete, patirtis apibendrinta ir perspektyvios tyrimų kryptys nubrėžtos 2008 m. įvykusioje tarptautinėje konferencijoje „Informacijos vartotojo elgsena kontekste“³⁷. Minėtame fakultete buvo apginta baigiamųjų darbų, kuriuose įvairiais aspektais nagrinėti archyvų sektoriaus vartotojų aptarnavimo, skaitmeninio turinio panaudojimo klausimai. Informacijos išteklių prieigos, skaityklų ir vartotojų aptarnavimo problemoms buvo skirti šie darbai: Simona Dargytė, *Valstybės archyvų skaityklos (darbo organizavimo ir informacijos vartotojų aptarnavimo lyginamoji analizė)* (2010, vad. Osvaldas Janonis); Ana Malachovič, *Prieigos prie archyvuose saugomų dokumentų galimybės: projektai Lietuvoje* (2010, Julija Zinkevičienė), Deimantė Kanclerytė, *Lietuvos valstybės archyvų teikiamos paslaugos* (2014, Vilma Petrokienė); Romas Bukinas, *Dokumentų naudojimas Lietuvos ypatingajame archyve* (2015, Arvydas Pacevičius); Rita Rezgytė, *Dokumentų naudojimas Lietuvos valstybės archyvuose* (2016, Danutė Kontrimavičienė); Greta Naujalytė, *Lituanistinio dokumentinio paveldo komunikacija internete: apskričių bibliotekų skaitmeninių archyvų atvejis* (2017, Rimvydas Laužikas). Skaitmeniniai archyvai, internetinės platformos ir jų naudojimas buvo nagrinėjami šiuose darbuose: Vaida Greičiūtė, *Lietuvos archyvų istorijos internetinė svetainė* (2010, vad. Arvydas Pacevičius); Jūratė Mockutė, *Archyvų portalų tinkamumas naudoti: Lietuvos atvejo analizė* (2010, Zinaida Manžuch); Giedrė Daugėlienė, *Dokumentinių kino filmų archyvų panaudojimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje* (2010, Rimvydas Laužikas); Žydrūnė Našlėnaitė, *Skaitmeniniai archyvai ir jų valdymas* (2014, Daiva Lukšaitė); Agnė Protasovaitė, *Lietuvos dokumentinio paveldo komunikacija virtualioje archyvų erdvėje* (2015, Arvydas Pacevičius). 2017 m. LR kultūros ministerija atliko tyrimą „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“, kurio ataskaitos 6.1.4 skirsnyje „Naudojimas archyvų paslaugomis“ aptarta situacija archyvų sektoriuje. Čia nurodoma, kad archyvais naudojasi itin maža Lietuvos gyventojų dalis, o jei lygintume su 2014 m. archyvų paslaugomis, 2017 m. Lietuvos gyventojai naudojami rečiau, sumažėjo kreipimasis į archyvą tiesiogiai; archyvų paslaugomis dažniau naudojosi žmonės, turintys aukštąjį išsimokslinimą, dirbantys aukštos kvalifikacijos darbą kultūros srityje. Įdomu, kad tarp besinaudojančių archyvų paslaugomis daugiau yra tokių, kurie didžiuojasi Lietuvos pilietybe ir mano, kad kultūrinės veiklos stiprina tiek patriotiškumą, tiek kūrybingumą, kurie jaučiasi laimingi, dvasiškai sveiki ir kūrybingi³⁸. Šiame apibendrinime akivaizdžiai stinga nuotolinių archyvų vartotojų ir fizinių lankytojų lyginamosios analizės.

Galbūt todėl 2019 m. Lietuvos archyvaro tarnyba inicijavo atskirą valstybės archyvų teikiamų paslaugų vertinimo analizę, tyrimo ataskaita paskelbta 2019 m. kovo 29 d.³⁹. Šiuo tyrimu buvo siekiama „išsiaiškinti naudojimosi valstybės archyvų

37 Elena Macevičiūtė, ISIC 2008 – Tarptautinė konferencija „Informacijos vartotojo elgsena kontekste“. Vilniaus universitetas, 2008 m. rugsėjo 16–20 d., Informacijos mokslai, 2008, t. 46, p. 151–155.

38 Naudojimas archyvų paslaugomis. Galutinė tyrimo ataskaita, 2017 [http://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/2017%20Gyventoju%20dalyvavimo%20kulturoje%20tyrimo%20ataskaita\(1\).pdf?fbclid=IwAR0-q-0v-92Fy5KRt1PoBftpf3oGK6f1CCCKyLrTFJaK-dLwyUCrUfAbFag](http://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/2017%20Gyventoju%20dalyvavimo%20kulturoje%20tyrimo%20ataskaita(1).pdf?fbclid=IwAR0-q-0v-92Fy5KRt1PoBftpf3oGK6f1CCCKyLrTFJaK-dLwyUCrUfAbFag)

39 Valstybės archyvų teikiamų paslaugų vertinimo apklausos rezultatų ataskaita, 2019 m. sausis–vasaris. Vilnius, 2019, internetinis išteklius file:///C:/Users/User/Downloads/lvat%20tyrimas_ataskaita_v2_be%20id_viesinti.pdf

teikiamomis paslaugomis mastą ir teikiamų paslaugų kokybę, nustatant vartotojų, gerai vertinančių archyvų paslaugas, dalį (procentais) tarp visų vartotojų ir išsiaiškinant respondentų nuomonę apie teikiamų paslaugų atskirus aspektus“.

Tarp uždavinių, be kita ko, buvo numatyta surinkti duomenis apie teikiamas paslaugas (dokumentų paieška genealoginiais ar kitais tikslais, dokumentų kopijų gaminimas; naudojimas internetinėmis paslaugomis IAPS ir EAIS, t. y. paieška archyvų informacinėse sistemose, prašymų pateikimas, bylų užsakymas į skaityklas) ir kt. Daugiausia respondentų (33) turėjo pastabų, skundų dėl skaitytojų aptarnavimo valstybės archyvų skaityklose: dėl archyvo skaityklos darbuotojų darbo / aptarnavimo, dėl per ilgo bylų pristatymo laiko. Taip pat nemažai pastabų gauta dėl naudojimosi archyvų informacinėmis sistemomis (24), dėl archyvų teikiamos teminės dokumentų paieškos (22), informacijos apie archyvo saugomus dokumentus teikimo (16). Didžioji dalis respondentų nurodė, kad internete ieško informacijos apie valstybės archyvuose saugomus dokumentus Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos interneto svetainėje (37 %) ir EAIS (36 %). Gerokai mažesnė dalis apklaustųjų šios informacijos internete ieško Virtualioje elektroninio paveldo sistemos svetainėje (*Epaveldas*) (18 %), Valstybės archyvų virtualių parodų portale (12 %) bei I@PS (9 %). Respondentai dažniausiai minėjo, kad reikėtų suskaitmeninti daugiau dokumentų ir juos įkelti į internetą, kad būtų galima atsisiųsti asmeniškai (13 %), į archyvų įstaigas priimti atsakingesnius ir kompetentingus darbuotojus (9 %), ilginti archyvų (skaityklų) darbo laiką (8 %). Taigi tyrimas neatskleidė fizinių ir virtualių lankytojų ir jų peržiūrėtų dokumentų santykio, bet tam yra objektyvių priežasčių. Iki šiol valstybiniuose archyvuose lankytojai skaičiuojami pagal apsilankymus skaityklose, todėl nustatyti tikslų skaičių virtualių vartotojų ir peržiūrėtų vaizdų ar suskaitmenintų bylų (apskaitos vienetų) tiek archyvo saugyklose prie kompiuterių, tiek nuotoliniu būdu nėra techninių galimybių. Tai bus galima padaryti modernizavus EAIS ir perkėlus į ją skaitmeninį turinį, įgalinus peržiūras automatinio būdu. Šiuo aspektu prieinama tik dalinė informacija teikiama sistemoje *E-paveldas* (vieno archyvo ir trijų portalų pateiktos informacijos peržiūros). Taigi statistinių duomenų rinkimas, taip pat vartotojų skaičiaus planavimas / atskaitomybė yra siejami su esamomis IS priemonėmis.

Archyvaro tarnyba tikisi, kad 2021 m. baigus modernizuoti IS ir pradėjus kaupti statistinius duomenis automatizuotu būdu, bus daugiau galimybių vertinti vartotojų poreikius bei nustatyti, kokio pobūdžio suskaitmenintą ar skaitmeninį turinį jie renkasi, kiek dažnai peržiūri, ar pakanka metaduomenų, ar dėl to mažėja fizinių lankytojų⁴⁰.

Ir kaimyninių šalių situacijos analizė rodo, kad, didėjant informacinių sistemų kūrimo ir skaitmeninimo lėšoms, šiuolaikinio vartotojo poreikių tyrimai tebėra neišsamūs, fragmentiški⁴¹. Su vartotojų lūkesčiais susiję ir ekspertų nurodyti šiuolaikinių archyvų bruožai, signalizuojantys archyvų srities plėtros galimybes kuriant ir tobulinant paslaugas, yra šie: atvirumas, inovatyvumas, paslaugų patrauklumas⁴². Su vartotojų lūkesčiais susijęs ekspertų pageidaujamas archyvų viešumas, kita vertus,

40 Daivos Lukšaitės 2020 m. liepos 28 d. atsakymas į užklausą apie LVAT 2019 m. atliktą tyrimą (elektroninis laiškas)

41 file:///C:/Users/User/Desktop/2020/2020birzelis/archyvai%20tyrimas/MEDZIAGA%20LENK/01_01_Pietrzyk-archeion_120.pdf, p. 24

42 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

virtotojui keliami tam tikri reikalavimai – „aukšta profesinė kvalifikacija“⁴³. Taip pat nurodomos archyvų srities plėtos kryptys, susijusios su dokumentinio paveldo istorinių išteklių aktualinimu, tautos ir asmens tapatumo palaikymu, informacijos ir komunikacijos proceso užtikrinimu⁴⁴. Apskritai archyvai šiandien yra ne tik dokumentinį paveldą saugantys, tautos bei valstybės atmintį puoselėjantys „langai į praeitį“. Jie padeda paaiškinti ir pagrįsti dabarties visuomenės ir valstybės sprendimus, skatina bendruomenių veiklą. Aktyvesnė bendruomenių veikla sietina su visuomeninių ir dalyvaujamybės archyvų plėtra, išnaudojant virtualią erdvę, skaitmeninių išteklių sklaidą, socialinius tinklus. Kaip sektiną pavyzdį galima paminėti genealoginių paieškų sąjūdį, aiškiai matomą socialiniuose tinkluose ir dažnai virstantį gilesnėmis giminių ir šeimų, miestelių ir lokalių bendruomenių praeitimi besidominančiomis ir informaciniais išteklių, istoriniais duomenimis besidalinančiomis grupėmis, turinčiomis savo paskyras feisbuko ar kitose platformose.

Manytina, kad minėtą sąjūdį inspiravo ne tik tarptautiniai pavyzdžiai Lenkijoje ir kt. šalyse, bet ir nepakankamas oficialių archyvų aktyvumas ir galimybės suteikti informaciją rūpimais genealoginio tapatumo klausimais. Kita vertus, kaip abipusės sąveikos ir poreikių derinys ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rezultatas gimė puikus LVAT projektas „Elektroninės paslaugos EAIS „Skaitmeninė skaitykla“ sukūrimas“, kurį vykdant pagal atskirą susitarimą su Lietuvos Romos Katalikų Bažnyčia aktyviai skaitmeninamos bažnytinės metrikų knygos.

Panašus iš apačios kilęs ir įvykdytas finansuojant LKT projektas – „Skaitmeninis bažnyčių žemėlapis“⁴⁵. Bendruomenių veiklą archyvų srityje galima paskatinti bendradarbiaujant su veikiančiomis ir besidominančiomis grupėmis, aktyvinant LAA veiklą, įtraukiant jaunimą per edukacines programas. Svarbus yra archyvų veiklos populiarinimas (įvaizdžio problema). Bet kuriuo atveju objektyviai archyvai daro įtaką demokratiniam visuomenės pokyčiams, palaiko švietimo ir mokslo tyrimus, skaitmeninių medijų plėtrą, teikia prieigos prie informacinių išteklių paslaugas, organizuoja išsklaidyto kultūros paveldo identifikavimą (daugiau žr. poskyryje apie archyvų srities veiklas).

Kultūros kontekste

Archyvų srities plėtra kultūros kontekste apima meną, švietimą, mokslą ir kitas sritis, susijusias su universalio dokumentinio (nematerialiojo, kilnojamojo) kultūros paveldo ir nacionalinio dokumentų fondo prigimtimi, paskirtimi ir pobūdžiu. XXI amžiuje vartojamas imlus *kultūros paveldo archyvo* (*Cultural Heritage Archives*) terminas, apimantis ne tik saugomą turinį, bet ir dalyvių tinklus, inovacijas, bendradarbiavimą. Archyvai šiandien yra ne tik dokumentų saugojimo vietos, bet ir tautos, valstybės, joje gyvenančių bendruomenių istorinė atmintis bei tapatumas. Pastarasis apima ne tik rašytinį paveldą, bet ir sakytinę tradiciją, epą, etninį palikimą (folkloras, sakytinė istorija / *oral history* ir kt.). Teoretikai ir praktikai pabrėžia, kad kultūros ir meno kontekste svarbu skatinti archyvuose sukaupto dokumentinio paveldo

43 Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

44 Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

45 <https://gengen.maps.arcgis.com/home/index.html>

kultūrinę ir socialinę sklaidą, inovatyvių produktų kaip sudėtinės atminties kultūros ir atminties komunikacijos grandinės dalies kūrimą, bendradarbiavimą su kūrybinėmis-kultūrinėmis industrijomis. Švietimo ir mokslo kontekste aktualus skaitmeninių archyvų kūrimas ir prieigos prie dokumentinio paveldo plėtra, dalijimasi turiniu socialiniuose tinkluose, bendruomenių skatinimas archyvuoti atminties (genealoginės, generacinės, istorinės, kultūrinės) paveldą, suskaitmenintų išteklių panaudojimo tyrimuose ir ugdyme apimtis ir kokybė. Kuriami švietimo (ugdymo) dokumentinių išteklių archyvai, tiriamos dokumentinių filmų, atspindinčių lokalsios istorijos, politinės komunikacijos aktualijas iš kultūros antropologijos ir kt. tarpdalykinių perspektyvų, studijuojamos suskaitmenintų išteklių panaudojimo galimybės plečiant naujo turinio integravimą į mokymo programas pagrindinio ir universitetinio mokslo lygmenyse. Pažymėtina, kad kultūros ir mokslo paveldas apima ir „natūralią“ (gamtą). Todėl archyvai turi atsizvelgti į tarpdalykinį bendradarbiavimą, apimančią ir „kietąsias“ disciplinas, gamtos ir kt. mokslų dokumentinį paveldą.

Socialiniuose, politiniuose, ekonominiuose kontekstuose

Atsizvelgiant į tai, kas buvo nurodyta archyvų srities aprašyme, archyvai skatina bendruomenių veiklą, demokratinius visuomenės pokyčius, jie yra valstybės institucinio tęstinumo garantas, užtikrina jos legitimumą, sudaro sąlygas demokratijos plėtrai. Politiniame ir teisiniame kontekste yra svarbus asmens duomenų apsaugos ir teisės gauti informaciją tinkamas balansas⁴⁶. Kita vertus, ekonominiame kontekste svarbus klausimas: kokie bus informacijos išsaugojimo kaštai?⁴⁷ Socialiniame kontekste svarbus tarpsektorinis ir tarpdalykinis bendradarbiavimas, bendruomenių į(si)traukimas, o pastarojo stokoje. Konstatuotinas palyginti menkas visuomenės supratimas apie nacionaliniame dokumentų fonde saugomų dokumentų apimtis ir vertę, jų panaudojimo tvirtinant demokratinį institutų pamatus, kritinę visuomenės savivoką galimybes. Svarbu atsakyti į klausimą: kaip ir kiek kinta archyvų paradigma skaitmeninimo kontekste įgyvendinant dalyvaujamojo archyvo modelį, įtraukiant archyvus ir visuomeninius dokumentų saugotojus į atviro ir suprantamo bendruomenės archyvo kūrimą? Koks archyvo socialinis kaip bendruomenės telkimo vietos, sąveikų erdvės vaidmuo? Terminai *dalyvaujamoji demokratija*, *dalyvaujamoji kultūra*, *dalyvaujamas archyvas* iš esmės reiškia visuomenės išitraukimą į veiklas, kuriančias pridėtinę vertę ir papildančias valstybinių, biurokratinių struktūrų funkcijas. Pavyzdžiui, bibliotekų sektoriuje dalyvaujamas suprantamas kaip „visuomenės aktyvus išitraukimas kuriant informaciją ir bibliotekos veiklos turinį, taip pat dėmesio perkėlimas nuo rūpinimosi informacijos ištekliais prie vartotojų poreikių realizavimo“⁴⁸. Taigi dalyvaujamoji biblioteka čia siejama su vartotojais, orientuotais į skaitmeninę *Kultūra 3.0* erdvę ir siekiančiais įtrauktumo, prisidedančiais prie kultūros kūrimo proceso, aktyviai besinaudojančiais skaitmeninės aplinkos pranašumais, besidominčiais dalyvavimu kultūroje ir siekiančiais didesnio kultūros institucijų prieinamumo. Biblioteka šiame koncepte yra erdvė meditacijai, relaksacijai ir

46 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos tikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

47 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos tikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

48 Laura Juchnevič, Šiuolaikiniai bibliotekos konceptai tinklaveikos visuomenėje: kontekstas ir požūriai, Informacijos mokslai, 2016, t. 74, p. 96, internetinis išteklius <https://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/10153/8022>

idėjoms generuoti⁴⁹. Dalyvaujamo sampratos archyvų sektoriuje interpretacijoje irgi pastebimas visuomenės įsitraukimo į funkcionuojančių atminties institucijų veiklas lygmuo, tačiau jis ne toks ryškus ir dažniausiai siejamas su paraleline nuomone, alternatyvia kultūra, opozicija, politiniu kontekstu (plg. archyvo kaip archetipinės galios šaltinio teorijas). Anot Michelle Caswell, dalyvaujamuosius archyvus nuo kitų visuomeninių archyvų (pvz., lokaliųjų istorijos mylėtojų draugijų) skiria įgyjamoms galios kontekstas. Dalyvaujantieji archyvai kuriami ir eksploatuojami siekiant kontroliuoti tam tikros bendruomenės istoriją, pagrįsti ir įtvirtinti jos egzistavimą, nematomų viešajame diskurse dokumentinių naratyvų pagrindu leisti išgirsti „atstumtųjų“ balsus⁵⁰. Dalyvaujantieji archyvai pripažįsta, kad skirtingi vartotojai turi savo teises, pareigas, poreikius ir dokumentų naudojimo perspektyvas. Tokie archyvai tampa erdve, kurioje derinami skirtingų bendruomenių poreikiai atsižvelgiant į jų vertybes, praktiką ir įsitikinimus. Dalyvaujamojo archyvo kūrimas arba esamų archyvų pertvarkymas pagal dalyvavimo principus yra glaudžiai susijęs su tapatybe – kalba, religine praktika, apsisprendimu, kultūrinėmis teisėmis, pagalba susitaikant ir atsigauvant po bendruomenių konflikto ir pan.⁵¹

Augantis dalyvujamųjų archyvų judėjimas yra atsakas į oficialiųjų archyvų sistemos sudėtingumą ir ribotumą. Juos kuria bendruomenės, jaučiančios, kad jų istorinė patirtis, tapatybės, ideologijos ir perspektyvos nėra tinkamai atspindėtos oficialiuose dokumentuose, o poreikiai nepakankamai tenkinami esamuose tradiciniuose archyvuose, kurių veikla ir paslaugos neišplėtotos dėl ribotų finansinių išteklių, ideologinės kontrolės ir kt. Dalyvujantieji archyvai apibrėžiami keliais būdais: 1. kaip bendruomenės vadovujami ir į jos vertybes orientuoti archyvai; 2. „archyvai iš apačios“, t. y. vietos visuomenės, dalyvujančios bendruomenės, opozicijos nepriklausomi archyvai (pagal principą „pasidaryk pats“). Šie archyvai dažnai turi mažai bendrumų su tradiciniais archyvais, nes kaupia ir skleidžia netipiškus savo bendruomenės „įrašus“, tarp jų artefaktus (vaizdo ir garso medijos ir laikmenos) ir istorijas, paremtas pasakojimais (*oral history*); jie dažnai neturi įprastų fizinių ar finansinių išteklių, profesionalaus personalo ir ekspertų, o remiasi bendruomenės veteranų ir lokalinės istorijos tyrinėtojų nuomone; yra orientuoti į aktualiausius bendruomenės poreikius, o ne į ilgalaikį turimų išteklių išsaugojimą. Štai keletas veiksnių, motyvuojančių veikti dalyvujamuosius / bendruomenių archyvus:

- Siekis identifikuoti, rinkti ir naudoti istorinius šaltinius dokumentuojant alternatyvias istorijas;
- Aktyvus įsitraukimas į istorinių pasakojimų kūrimą, o ne pasyvus kuratorystės pripažinimas;
- Istorijos kūrimas kaip dalyvavimo praktika ir kultūros paveldo aktualizavimas;
- „Pasidaryk pats“ kaip kultūrinis ir politinis į(si)traukimas be „profesionalų“ pagalbos;
- Bendruomeninis archyvavimas kaip socialinis judėjimas ir mobilizacija;
- Bendruomenės istorijos formavimas ir archyvavimas švietimui ir tapatybės formavimui;

49 Ten pat, p. 102–104.

50 Michelle Caswell, Toward a survivor-centered approach to records documenting human rights abuse: lessons from community archives, *Archival Science*, 2014, nr. 3–4, p. 307–322.

51 Anne J. Gilliland, Sue McKemish, The Role of Participatory Archives in Furthering Human Rights, Reconciliation and Recovery, *Atlanti*, 2014, t. 24, n. 1, p. 79.

- Galimybių erdvių kūrimas;
- Dalyvaujamas archyvas kaip bendruomenės nuosavybė ir saugi vieta alternatyviai nuomonei, „paminklas buvimui“⁵².

Tradicinio ir dalyvaujamojo archyvo kūrėjo ir lankytojo / vartotojo klausimai neatšiejami nuo kolektyvinio dalyvio įvaizdžio, elgesio, santykio su dokumentiniais ištekliais, jų vertės supratimo, panaudojimo galimybių. Be skaitmeninių archyvų, skaityklų lankymo statistinės analizės, čia galima naudoti apklausų duomenis, citatų analizę, naudojimo statistiką, socialinių tinklų paskyrų lankymo periodiškumą (sezoninį), vartotojų pateiktus komentarus, atsiliepimus. Lietuvoje stokojama sisteminių skaitmeninių kolekcijų (*Online Special Collections*) panaudojimo tyrimų tiek vartotojų, tiek interneto platformų efektyvumo požiūriais (žr. A. Gudiničiaus tyrimą⁵³). Socialiniame kontekste ekspertai taip pat pažymi dalykus, susijusius su dokumentinės informacijos išsaugojimo problema: kaip išsaugoti? kaip išspręsti duomenų apsaugos apribojimo ir valstybės informacinių išteklių problemą?⁵⁴

Kituose su archyvų sritimi susijusiuose kontekstuose

Itin svarbia sritimi tampa komunikacijos ir informacijos tyrimų, praktinės veiklos ir institucinis laukas. Archyvai, kaip ir kitos atminties institucijos, yra sudėtinė ir labai svarbi modernios informacinės ir tinklaveikos visuomenės dalis. Todėl archyvistikos lauko tyrimai turi būti itin aktualūs ir paklausūs, bet taip nėra. Lietuvoje tebėra neaiški būsimų archyvistikos specialistų rengimo, studijų, kvalifikacijos kėlimo sistema, profesionalų poreikio nustatymo kriterijai ir kt. (VU Komunikacijos fakultete archyvistikos studijos nebevykdomos). Sistemingai nebevykdomi archyvistikos ir archivytyros moksliniai tyrimai, nebeleidžiamas tyrėjas ir archyvistikos populiarintojus vienijęs žurnalas „Lietuvos archyvai“ (ši problema buvo iškelta ir diskutuojama Lietuvos archyvų tarybos prie LKM 2019 m. gruodžio posėdyje). Ekspertai pabrėžė šiuos komunikacijos ir informacijos kontekstus: didžiųjų duomenų „big data“ iššūkiai, egzistencinį klausimą: ką atrinkti saugoti?⁵⁵ Svarbus ir technologinis kontekstas: koks yra archyvinų duomenų ryšys su besikeičiančiomis technologijomis, koks yra sukauptų fondų panaudojimo potencialas? Pavyzdžiui, šiuo metu į nacionalinę teisinę bazę yra perkeliama DSM direktyva, kuri apima atminties institucijose saugomus objektus, pvz., priskiriamus kategorijai *Out of commerce* (kūriniai, kuriais nebeprekiaujama), taip pat kitus duomenų rinkinius. Kaip visa tai galės būti naudojama ateityje? Naudojimas šiame kontekste suprantamas kaip galimybė duomenis apdoroti pasitelkiant dirbtinio intelekto ar *data mining* sprendimus, praktikoje retai taikomą masinį automatinį duomenų apdorojimą, galintį sukurti pridėtinę vertę. Šis procesas glaudžiai susijęs su teisiniu (DSM direktyva) ir technologiniu (juos kuriantys ir prižiūrintys žmogiškieji ištekliai) aspektais⁵⁶. Ekspertai pažymėjo, kad archyvų srities tyrimai iki šiol padalinti į darbus, skirtus istorinėms kolekcijoms ir jų

52 Anne J. Gilliland, p. 81.

53 <https://www.zurnalai.vu.lt/knygotyra/article/view/1510>

54 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

55 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

56 Juozo Markausko atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 9 d.

dokumentų (*records*) vadybai beigi archyvų dokumentų masyvo vadybai, saugojimui ar tolesnei panaudai, todėl ir veiklos matuojamos ir vertinamos skirtingais kriterijais bei rodikliais⁵⁷. Apskritai archyvų srities raida (procesas) bendrai gali būti apibūdinamas kaip kultūrinė archyvinė veiklų plėtra įvairiuose komunikacijos ir informacijos, socialiniuose, švietimo, ekonomikos, meno ir kt. kontekstuose. Ekspertai prioriteto tvarka nurodė šias plėtros kryptis: 1. švietimas, 2. socialinė aplinka, 3. sveikatos apsauga, 4. ekonomika, 5. demokratiniai procesai (pilietinė branda ir istorinė tapatybė)⁵⁸. Ekspertų nurodytos galimos archyvų lauko plėtros kryptys tėra nuomonė, kuria galima remtis atliekant išsamesnius esamos situacijos ir strateginės raidos tyrimus. Bet kuriuo atveju nurodyti prioritetai iš esmės susišaukia su šios studijos poskyriuose išdėstyta medžiaga, skirta archyvų srities plėtrai kultūros ir socialiniuose, politiniuose, ekonominiuose kontekstuose. Atkreiptinas dėmesys į ekspertų minimus sveikatos apsaugos ir ekonominius procesus, kurių pažinimas archyvų raidos kontekste reikalauja atskirų studijų ir gilesnės situacijos analizės.

Archyvų srities veiklų sąrašas

Archyvų srities veiklų sąrašas sudarytas remiantis situacijos analize, ekspertų apklausos rezultatais, oficialiais dokumentais (pvz., Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos 2020–2022 m. strateginiu veiklos planu) ir dalyko literatūra. Archyvų srities veiklos gali būti skirstomos į strategines-skėtines ir funkcinės, susijusias su konkrečiais darbais įgyvendinant planus. Tarp skėtinių veiklų pažymėtinos šios (skaičius reiškia eksperto nurodytą reitingo vietą): I. Prieigos prie Nacionalinio dokumentų fondo užtikrinimas, 1; II. Demokratinė visuomenėje ir valstybėje skatinimas, 4; III. Švietimo ir mokslinių tyrimų palaikymas, 2; IV. Laisvalaikio ir pramogų paslaugų teikimas, 7; V. Moksliniai archyvų srities (archyvistikos, archyvytyros, dokumentotyros, pagalbinių istorijos mokslų ir kt.) tyrimai, 6; VI. Dalyvavimas skaitmeninių medijų plėtroje, 5; VII. Išsklaidyto svetur dokumentinio paveldo identifikavimas, sisteminimas ir skaitmeninė repatriacija, 8; VIII. Archyvinė edukacija ir sklaida, 3⁵⁹; IX. Įvairių formų dokumentų (įskaitant skaitmenį turinį) kaupimas ir išsaugojimas; X. Atskaitingumo, atminties šaltinių formavimo ir bendruomeniškumo skatinimas (atsakymai nereitinguoti)⁶⁰; XI. Kultūros tradicijų ugdymas; XII. Dokumentinio paveldo aktualinimas (atsakymai nereitinguoti)⁶¹. Išvardintos veiklos iš esmės atitinka

57 Rimos Cicėnienės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 9 d.

58 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

59 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

60 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

61 Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d. Prof. D. Kaunas taip sureitingavo skėtines archyvų srities veiklas: 1) prieigos prie Nacionalinio dokumentų fondo užtikrinimas, 2) švietimo ir mokslinių tyrimų palaikymas, 3) moksliniai archyvų srities (archyvistikos) tyrimai, 4) svetur išsklaidyto dokumentinio paveldo identifikavimas, sisteminimas ir skaitmeninė repatriacija, 5) dalyvavimas skaitmeninių medijų plėtroje, 6) demokratinė visuomenėje ir valstybėje skatinimas, 7) laisvalaikio ir pramogų paslaugų teikimas, 8) dokumentinio paveldo aktualinimas.

Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos 2020–2022 m. strateginiame veiklos plane įvardintą misiją „kaupti, išsaugoti unikalų valstybės dokumentinį paveldą ir juo dalytis“, susijusią su Lietuvos Respublikos kultūros ministro valdymo srities veiklos 2-uoju prioritetu „Kultūros paslaugų prieinamumo ir kokybės didinimas“ ir 3-iuoju prioritetu „Kūrybingos asmenybės ugdymas kultūros ir meno priemonėmis, kuriant darnią pilietinę visuomenę“. Tarp veiklos prioritetų nurodyti du: 1. Kaupti NDF dokumentus ir skaitmeninį turinį bei užtikrinti interaktyvios prieigos prie jų plėtrą; 2. Stiprinti tautinę savimonę ir bendruomeniškumą pasitelkiant valstybės archyvų saugomus dokumentus ir skaitmeninį turinį. Juos atitinkančios funkcinės veiklos yra šios: registrų ir informacinių sistemų duomenų vertinimas istorinių ir kitų tyrimų tikslais; informacinių sistemų įrašų ilgalaikio išsaugojimo ir perdavimo į valstybės archyvus galimybių studijos parengimas; projektų įgyvendinimas (EAIS ir *e-kinas*); suskaitmenintų rašytinių dokumentų ir fotodokumentų (kartu su sukurtais jų metaduomenimis) perkėlimas į modernizuotą EAIS, pradedant teikti naujas paslaugas; stacionarių ir virtualių parodų rengimas; edukacinių veiklų rengimas; pasirengimas minėti 2021-uosius metus, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu paskelbtus Archyvų metais. Kaip matome, strateginiame Archyvaro tarnybos plane visiškai neatspindėtos arba tik dalinai atspindėtos pradžioje išvardintos skėtinės veiklos, pažymėtos nr. II, III, IV, V, VI, VII ir kt. Itin apleista archyvinės edukacijos, mokslinių tyrimų ir mokslo palaikymo, mokslo ir meno tradicinių ir skaitmeninių išteklių komunikacijos sritis.

Archyvų srities produktų ir paslaugų sąrašas

Valstybinių archyvų srities paslaugos buvo aptartos šios ataskaitos I skyriuje, jos pristatomos ir LVAT interneto svetainėje⁶². Ekspertai nurodo tokius galimus produktus: skaitmeninis turinys, kurio pakartotinis naudojimas yra galimas; skaitmeninė skaitykla; elektroninės, viešosios paslaugos; ugdymo turinys; paieškos priemonės; interaktyvūs produktai (žaidimai ir pan.) ar naujos el. paslaugos⁶³. D. Kauno nuomone, tai galėtų būti: 1) leidybinės veiklos produktai, 2) mokslinės ir mėgėjiškos (asmeninės) genealoginių tyrimų bazės⁶⁴. R. Kraujelis nurodo konkrečius dabar vykdomus projektus: elektroninės paslaugos EAIS „Skaitmeninė skaitykla“ ir trys elektroninės paslaugos: „Skaitmeninė skaitykla“, „Genealogija“ ir „Asmenvardžių archyvas“, LCVA – „e.kinas“ projekte suskaitmenintų kino filmų aprašymo, valdymo, saugojimo, pateikimo bei LCVA teikiamų el. paslaugų vartotojams modernizavimas. Minimos ir naujos galimos paslaugos bei produktai: pakartotinis archyvinių duomenų naudojimas (*re-use*), kuri galima atlikti įvairiais pjūviais, panaudojant tai, kas

62 https://www.archyvai.lt/lt/paslaugos_53/administracines-paslaugos_312.html

63 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

64 Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

jau egzistuoja geroje praktikoje: duomenų bazių, genealoginių lentelių kūrimas, šeimos istorijos ir pan; archyvuose dokumentuose esančių duomenų sutelktinis indeksavimas kaip „visuomenės patalka“⁶⁵ (*crowdsourcing*)⁶⁶.

Archyvų srities raidos apibrėžimas

Archyvų srities veikla (specialistų, teoretikų, visuomenės ir kita) atžvilgiu

LKT remiamos į kultūros plėtrą orientuotos archyvų veiklos apima nedidelę dalį projektų. Situacijos analizė rodo, kad reikšminiai žodžiai *archyvas*, *dokumentinis paveldas* palyginti retai figūruoja LKT kultūros lauko tyrimų duomenų bazėje⁶⁷. Archyvai paminėti (daugiausiai kaip institucija) 2 462 kartus, dokumentas / dokumentavimas – 432 kartus (iš bendro daugiau kaip 35 tūkst. paraiškų skaičiaus). Tokia išvada daroma remiantis LKT projektų 2014–2019 m. statistika vertinant visus konkursus ir visas sritis. Archyvų kultūros ir meno sritį 2015–2019 m. rinkosi teikdami paraiškas ne tik archyvai kaip institucijos *sensu stricto*, bet ir atminties institucijos ir kt. biudžetinės įstaigos: Pasvalio krašto muziejus (3), Žemaičių dailės muziejus, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (2), Varėnos kultūros centras (2), Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilniaus etninės kultūros centras; VŠĮ: S. Dariaus ir S. Girėno aerodromas, Meno ir muzikos projektai, Vaizdų archyvas (5), Meno avilys, Genčių genealogija (2), Kosakovskių institutas, Bendri reikalai, Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus, Vilniaus universitetas, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas (2); UAB: Kultūros vertybių paieška (4), Šiaulių apskrities televizija; nepelno organizacija, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (užsienyje) (2); asociacijos: Lietuvių tiltai (3), Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, Lietuvių etninės kultūros draugija, Rusų kultūros centras, Praeities tyrimų institutas. To paties laikotarpio archyvų kaip institucijų (įskaitant LAA ir kelias VŠĮ) teikti projektai laimėjo 70 konkursų. Kaip geros praktikos pavyzdžiai paminėtini LKT remti projektai: Lietuvos centrinio valstybės archyvo žemėlapių portalas⁶⁸; Skaitmeninis bažnyčių žemėlapis⁶⁹ ir kt.

Nepaisant plėtros, esama problemų, susijusių su turinio prieiga ir valdymu. Dėl informacinių sistemų, kurios buvo kuriamos ir diegiamos skirtingu metu, nepakankamo sąveikumo, skaitmeninamų archyvinų dokumentų aprašymo specifikos ir metodologijos trūkumų visuomenei yra prieinama vos penktoji dalis valstybės archyvuose saugomo skaitmeninio turinio. Didžioji dalis skaitmenintų objektų (apytikriai

65 Šiuo terminu apibūdinamas paslaugų užsakymas kreipiantis į didelę žmonių grupę, dažniausiai interneto bendruomenę („crowd“ – minia, „sourcing“ – išteklių panaudojimas).

66 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams-praktikams, teoretikams“, 2020 birželio 20 d.

67 <http://www.kulturostyrimai.lt/?s=archyvai>.

68 <https://lcva.maps.arcgis.com/home/index.html>

69 <https://gengen.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=feb35d29fa9f4582a71d728c77ef286e>

95 proc.), duomenų bazės, asmenvardžių, vietovardžių ir dalykinės rodyklės tebėra prieinami tik archyvų vidaus informacinėse sistemose, audiovizualinio paveldo skaitmeninimas, saugojimas ir sklaida vis dar yra fragmentiški.⁷⁰

Archyvų srities procesui mėgėjų kūrybos atžvilgiu svarbios visos archyvų veiklą ir sukurtus produktus pristatančios iniciatyvos, vieši forumai, diskusijos, virtualios parodos, kurių sukurta nemažai, pvz., Lietuvos dokumentiniam kinui skirta Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) interneto svetainė⁷¹, aktualios ir virtualios parodos⁷²; albumai⁷³. Kita vertus, plėstina veikla socialiniuose tinkluose, įtraukiant archyvavimu besidominčias visuomenės grupes (puikus pavyzdys – Arūno Cijunaičio moderuojamos paskyros FB), aktyvintinas Lietuvos archyvarų asociacijos indėlis rengiant ir teikiant paraiškas. Ekspertai nurodo tokias aktualias archyvų srities projektinės plėtros gaires: kvalifikacijos kėlimo sistemos sukūrimas, o didinant Nacionalinio dokumentų fondo reikšmę istorinės atminties išsaugojimui – įvairaus skaitmeninio turinio, interneto svetainių, informacinių sistemų duomenų, elektroninio pašto paskyrų, socialinių tinklų informacijos kaupimas ir atitinkamų paslaugų sukūrimas. Stiprinant archyvų srities procesų poveikį politikai, švietimui, socialinei aplinkai, sveikatos apsaugai, ekonomikai reikalingas tvarus skaitmeninio turinio kūrimo modelis, suderinamumas dokumento formatų ir informacinių sistemų lygmenimis, aktyvesnis įsitraukimas į skaitmeninės darbotvarkės procesus, duomenų atvirumas ir pakartotinis archyvų informacijos naudojimas⁷⁴.

Nacionalinio dokumentų fondo reikšmės istorinės atminties išsaugojimo (profesionalių kūrėjų, teoretikų, auditorijos ir kita) aspektais

Nacionalinio dokumentų fondo (NDF) reikšmę istorinės ir kitų atminčių (kolektyvinės, genealoginės, kultūrinės, komunikacinės, šeimos-generacinė ir pan.) išsaugojimui sunku pervertinti. NDF saugomi ir unikalūs, vienetiniai, valstybės ir tautos raidą atspindintys dokumentai, ir kolektyvines praktikas, mentalitetą atspindintys vadinamieji serijiniai šaltiniai, ištekliai, kurių identifikavimas, aprašymas, sisteminimas, tyrimai, sklaida turėtų tapti būsimų LKT programų ir projektų prioritetais. Ypač svarbu atkreipti dėmesį į svetur išblaškytą dokumentinį paveldą, rūpintis jo susigrąžinimu, visų pirma skaitmeniniu formatu (skaitmeninė repatriacija). Iki šiol LKT skyrė tam tikrą dėmesį lietuvių diasporos palaikomoms iniciatyvoms, bet daugeliu atvejų minėtas paveldas, ypač siekiantis LDK laikus, saugomas aplinkoje, nutolusioje ir nepakankamai pažįstamoje išeivijos lietuvių bendruomenėms. Todėl reikėtų koreguoti programinio finansavimo, prioritetų, kriterijų sąlygas.

70 Dokumentų valdymo ir archyvų plėtros 2017–2023 metais programa, p. 4.

71 www.e-kinas.lt.

72 <http://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/>; <https://www.archyvai.lt/lt/visosparodos.html>.

73 <http://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/albumai/167>.

74 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

Poveikio kitoms sritims (švietimui, socialinei aplinkai, sveikatos apsaugai, ekonomikai ir kita) atžvilgiu

Archyvų srities procesas ir projektas poveikio įvairioms sritims požiūriu nagrinėtas epizodiškai, nėra atlikta tiek tarpsektorinės sąveikos, tiek profesioliginės situacijos, tiek archyvų kuriamo socialinio ir kultūrinio kapitalo tyrimų. Šią situaciją galima įvardinti kaip probleminę ir apsunkinančią archyvų srities projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo darbus (tyrimus). Kita vertus, atlikta šaltinių, taip pat apklausų duomenų analizė rodo, kad archyvų sritis ir procesai plečiasi, apima vis platesnį (galimo) poveikio lauką, daro įtaką ekonomikai, sveikatos sistemai, politikai (atminties politikos, politinės komunikacijos laukas).

Archyvų srities raidos vertinimo kriterijai ir rodikliai

Ekspertų nuomone, esminiai archyvų srities raidos (proceso) nustatymo principai ir vertinimo kriterijai galėtų būti: 1) išteklių dydis; 2) išteklių įvairiapusiškumas; 3) išteklių amžius; 4) vartotojų aptarnavimo kokybė⁷⁵. Kiti pabrėžiami principai: visuomeninė nauda, tvarumas, tarpsritiškumas; reikšmingumas vienai ar kelioms socialinėms grupėms; efektyvumas / išskirtinumas / unikalumas⁷⁶. Raidos vertinimo kriterijai daugiau kokybiniai nei kiekybiniai, tad sunkiai pamatuojami vertinimo vienetais. Turėtų būti vertinama bendra situacija atsižvelgiant tiek į išteklių saugojimo parametrų kismą, tiek į prieigos ir vartotojų (tiek „fizinį“, tiek virtualių-nuotolinių) pasitenkinimo lygį. Esminis archyvų srities raidos vertinimo kriterijus yra kokybinis skirtumas, matomas metinės veiklos ataskaitoje, ir veiklos kasmetinis tęstinumas. Kita vertus, bendrojo raidos vertinimo formulėje įvestini tokie parametrai kaip bendruomenių įsitraukimas, dalyvaujiamumo faktorius (matavimo vienetai esamų ar naujai sukurtų archyvų srities interneto prieigos taškų, socialinių tinklų paskyrų lankomumas ir peržiūrų skaičius). Ekspertai nurodo šiuos rodiklius: prieinamumas / pasiekiamumas; informacijos nedubliavimo / turinio / paslaugos įvairiapusiškumas⁷⁷. Kiti profesionalai pabrėžia šiuos parametrus: 1) prisitaikymo naujiems visuomenės poreikiams gebėjimas, 2) vartotojo poreikių tenkinimo trukmė, 3) vartotojų poreikių tenkinimo kokybė⁷⁸. Buvusio Lietuvos vyr. archyvaro nuomone, tokie rodikliai gali būti: prieinamų (internete skelbiamų) archyvinų kolekcijų (fondų, aprašų, bylų) aprašų procentas – siekiamybė 99 %; skaitmeninimo (skaitmeninio turinio kūrimo) apimties rodiklis – bendras suskaitmenintų ir internete prieinamų dokumentų procentas tarp visų saugomų dokumentų kiekio – siekiamybė 20 %; lankytojų

⁷⁵ Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

⁷⁶ Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

⁷⁷ Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

⁷⁸ Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

(vartotojų) patenkinimo indekso matavimas – 85 % patenkintų vartotojų; optimalios sąlygos saugoti visų laikmenų ir formatų dokumentus – 90 % per artimiausią dešimtmetį⁷⁹.

Archyvų srities projekto vertinimo kriterijai

Visų pirma reikia apibrėžti archyvų srities projektą. Siaurąja prasme jį galima apibūdinti kaip „visuomenės socialinės veiklos sritį, susijusią su informacijos kaupimu ir valdymu remiantis pripažintais, įtvirtintais principais ir metodologija, pasitelkiama informacijos valdybai ir paslaugoms teikti“. Kitų ekspertų nuomone, „netikslinga pateikti atskirą apibrėžimą archyvų srities projektui, esmę pateikia LKT apibrėžimas: „suteikti archyvų srities viešąją paslaugą arba sukurti kultūros produktą, skirtą visuomenės kultūriniais, meniniams ir švietėjiškiems poreikiams bei kūrėjo ir organizacijų kūrybinėms iniciatyvoms įgyvendinti“⁸⁰. Projekto vertinimo kriterijai susiję su projekto pobūdžiu ir numatytomis veiklomis, teikiamomis paslaugomis. Jei turima omenyje išorinė veikla, kriterijai sietini su informacijos ir paslaugų naudojimu ir naudojimo dažnumu⁸¹. Svarbus ir kokybinis vartotojų paslaugų plėtros ir patenkinimo kriterijus. Valstybinių archyvų veikla vertinama remiantis LRV patvirtintais kriterijais ir matavimo vienetais. Apskritai vertinimo kriterijai priklauso nuo projekto tikslo, turinio ir apimties. Svarbu, kaip jie atitinka / įgyvendina programines nuostatas, ar prisideda prie archyvų srities prioritetinių tikslų įgyvendinimo, ar kuria pridėtinę vertę kultūros srityje.

Žvelgiant į pateiktą LKT archyvų srities projektų įvairovę, svarbus kriterijus turėtų būti archyvistikos pagrindų ir dokumentų bendrosios teorijos išmanymas informacinės-tinklaveikos visuomenės plėtros kontekste; archyvų srities kaitos procesų išmanymas ir profesionalus naudojimas archyvytyros terminija; projektų nacionalinio ir tarptautinio metmens dermė; tarpsektorinė partnerystė ir aiškus tarpdalykiškumo suvokimas. Žvelgiant į konkrečias programas, kultūros (dokumentinio) paveldo susigrąžinimo projektų vertinimas turėtų būti grįstas ne tik lietuvių diasporos, bet ir platesnių bendruomenių, įvairiais tapatumais susijusių su istorinių Lietuvos (LDK, XIX ir XX a. pradžios) visuomenėmis, poreikiais. LKT stipendijų duomenų suvestinė rodo, kad archyvų srities stipendijos neskiriamos, todėl rekomenduojama apibrėžti ir išskirti archyvų sritį nustatant jau išdėstytus kriterijus (pasirinktinai) stipendijų konkursui.

79 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

80 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

81 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

Archyvų srities projekto rodikliai

Jei turima omenyje išorinė veikla, matavimo vienetai galėtų būti sietini su informacijos ir paslaugų naudojimu: skaitmeninio turinio peržiūros informacinių sistemų priemonės, apsilankymai skaitmeninėje skaitykloje, el. paslaugų užsakymų kiekybė⁸². Archyvų srities programiniam finansavimui ir projektinei veiklai labai svarbus yra 2016 m. parengtas Dokumentų valdymo ir archyvų plėtros 2017–2023 metais programos projektas (TAIS Nr. 16-4893(3))⁸³, kuris taip ir nebuvo LRV patvirtintas. Vyko daug vidinių specialistų diskusijų, bet po kelių svarstymų liko tik „sausos“ principinės programinės gairės pagal Strateginio planavimo metodikos principus. Galima būtų prisiminti / atnaujinti pirminius projektinius siūlymus⁸⁴.

Bendrieji archyvų srities projekto rodikliai iš esmės persidengia su kitų atminties institucijų rodikliais, nurodančiais sukurtus kultūros srities produktus ir paslaugas, archyvinų dokumentų pagrindu parengtas virtualias ir realias parodas ir ekspozicijas (vertinami inovatyvūs sprendimai naudojant IKT), renginius (vertinamas jų nacionalinio ir tarptautinio reikšmingumo santykio aspektas). Konkretūs rodikliai – paslaugų, produktų, vartotojų / lankytojų skaičius projektinių veiklų metu lyginant su bendru skaičiumi per metus.

82 Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

83 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/7c9f8400e20911e5b18181b790158f61?fwid=4q7c4c9mq>

84 Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

Literatūra ir šaltiniai

Šaltiniai

<https://www.ica.org/en/what-archive>

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23066/TulJvDuqpt>

https://www.archyvai.lt/lt/statistika_4183.html

<https://www.ica.org/en/what-archive>

<http://www.archyvai.lt/lt/veikla/planavimo-dokumentai.html>

http://www.archyvai.lt/lt/lvat/p88/apklausa_2019-04.html

<http://www.kulturostyrimai.lt/?s=archyvai>

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23066/asr>

<https://www.ica.org/en/what-archive>

LR dokumentų ir archyvų įstatymo straipsnis 2.2,
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr>

LR dokumentų ir archyvų įstatymo straipsnis 2.5,
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr>

https://www.archyvai.lt/lt/teisine-informacija_51/kiti-dokumentai/standartai.html

LKT statistika, 2014-2019 (Excel lentelė).

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23066/TulJvDuqpt>

<https://gengen.maps.arcgis.com/home/index.html>

Valstybės archyvų teikiamų paslaugų vertinimo apklausos rezultatų ataskaita, 2019 m. sausis-vasaris. Vilnius, 2019, internetinis išteklius
file:///C:/Users/User/Downloads/lvat%20tyrimas_ataskaita_v2_be%20id_viesinti.pdf

Naudojimas archyvų paslaugomis. Galutinė tyrimo ataskaita, 2017
[http://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/2017%20Gyventoju%20dalyvavimo%20kulturoje%20tyrimo%20ataskaita\(1\).pdf?fbclid=IwAR0-q-ov-92Fy5KRt1PoBftpf3oGK6f1CCKCyLrtFJaK-dLwyUCrUfAbFAg](http://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/2017%20Gyventoju%20dalyvavimo%20kulturoje%20tyrimo%20ataskaita(1).pdf?fbclid=IwAR0-q-ov-92Fy5KRt1PoBftpf3oGK6f1CCKCyLrtFJaK-dLwyUCrUfAbFAg)

https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia_administracines-paslaugos/httpwww.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/lvia_administracines-h99x.html

https://www.archyvai.lt/lt/lvia_paslaugos/viesosios-paslaugos_4185/educaciniu-ir-kulturiniu-xuua.html

Lietuvos vyriausiojo archyvaro įsakymas „Dėl nacionalinio dokumentų fondo dokumentų, kuriais disponuoja privatūs juridiniai ar fiziniai asmenys, perdavimo valstybės ar savivaldybių institucijoms, įstaigoms ar įmonėms tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2011 m. Internetinis išteklius: <http://savadaai.savadaai.lt/document.php?id=10754&PHPSESSID=23bc903c2771dd16da6e2a9e19f4733d>

Arvydas Pacevičius, Archiwistyka litewska po roku 1990, pranešimas skaitytas 2003 m. vasario mėn. Torunės archyvistų draugijos posėdyje (rankraštis autoriaus archyve).

Rimos Cicėnienės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 9 d.

Domo Kauno atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 16 d.

Ramojaus Kraujelio atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 20 d.

Daivos Lukšaitės atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 10 d.

Juozo Markausko atsakymai į „Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos analizės ir modeliavimo sistemos taikymo metodikos parengimo archyvų srities klausimyną (interviu) specialistams praktikams, teoretikams“, 2020 m. birželio 9 d.

Daivos Lukšaitės 2020 m. liepos 28 d. atsakymas į užklausą apie LVAT 2019 m. atliktą tyrimą (elektroninis laiškas)

Literatūra

Michelle Caswell, Toward a survivor-centered approach to records documenting human rights abuse: lessons from community archives, *Archival Science*, 2014, nr 3–4, p. 307–322.

Dalia Cidzikaitė, Mūsų archyvai – mūsų istorija, internetinis išteklius: <https://www.bernardinai.lt/2011-08-08-dalia-cidzikaite-musu-archyvai-musu-istorija/>.

Dictionary of Archival Terminology, ICA Handbook Series Vol. 7, revised 2nd edition, K G Saur München; New York; London; Paris, 1988, p. 20–22.

Jacques Derrida, *Gorączka archiwum. Impresja freudowska*, Warszawa, 2016.

Anne J. Gilliland, Sue McKemish, The Role of Participatory Archives in Furthering Human Rights, Reconciliation and Recovery, *Atlanti*, 2014, t. 24, n. 1, p. 70–89.

David B. Greycy II, Archivist, you are what people think you keep, *The American Archivist*, nr. 52 (4), 1989, p. 75.

Michail Jampolskij, Internetas, arba postarchyvinė sąmonė, *Šiaurės Atėnai*, 1999, sausio 23, p. 7.

Laura Juchnevič, Šiuolaikiniai bibliotekos konceptai tinklaveikos visuomenėje: kontekstas ir požūriai, *Informacijos mokslai*, 2016, t. 74, p. 96, internetinis išteklius <https://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/10153/8022>

Eric Ketelaar, Archival Turns and Returns, [in] *Research in the Archival Multiverse*, Social informatics, red. A. J. Gilliland, S. McKemish, A.J. Lau, Clayton, 2017, s. 251.

Daiva Lukšaitė, Archyvistikos samprata, objektas, uždaviniai. *Knygotyra*, 2007, t. 49, p. 22–52. Daiva Lukšaitė, Valstybės dokumentinis paveldas dokumentų ir archyvų valdymo aspektu, *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 160–180.

Elena Macevičiūtė, ISIC 2008 – Tarptautinė konferencija „Informacijos vartotojo elgsena kontekste“. Vilniaus universitetas, 2008 m. rugsėjo 16–20 d., *Informacijos mokslai*, 2008, t. 46, p. 151–155.

Arvydas Pacevičius, Egodokumentiniai tyrimai: senos erdvės – nauji horizontai iš *Bibliotheca Lituana IV: privačioji raštija ir egodokumentinis paveldas*, sudarytojas Arvydas Pacevičius. Vilnius, 2017, p. 11–20.

Arvydas Pacevičius, Dokumentinis paveldas: įmanoma UNESCO mosija, iš *Skiepyti taikos idėją žmonių sąmonėje*, Vilnius, 2016, p. 91–97.

Arvydas Pacevičius, Egodokumentai Lietuvos muziejuose ir jų panaudojimas, iš: *Acta Museologica Lithuanica*. T. 1: Lietuvos muziejai po 1990 metų, sud. Rimvydas Laužikas. Vilnius, 2013, p. 86–122.

Richard Pearce-Moses, *A Glossary of Archival and Records Terminology*, Chicago: The Society of American Archivists, 2005, p. 30–31.

Vasilijus Safronovas, Apie istorinio regiono virsmą vaizduotės regionu. Mažosios Lietuvos pavyzdys, „Istorija“. Mokslo darbai, t. 86, http://istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=450%3Avasilijus-safronovas-apie-istorinio-regiono-virsm-vaizduots-regionu-maosios-lietuvos-pavyzdys&catid=26%3Aistorija-mokslo-darbai-86-tomas&Itemid=425

LKT statistika apie LKT remiamas veiklas, taip pat LKT eksperto patirtis

Priedai

Klausimynas (interviu) specialistams praktikams, teoretikams

1. Tarptautinė archyvų taryba archyvą apibrėžia kaip „žmonių veikloje sukurtų dokumentų, turinčių ilgalaikę vertę, visumą“ (<https://www.ica.org/en/what-archive>). Archyvai visuomenės sąmonėje tapatinami su „langais į praeitį“, nors padeda pagrįsti dabarties visuomenės ir valstybės sprendimus. Kaip Jūs apibrėžtumėte archyvų sritį? Kokias „teritorijas“ jie įsisavino per pastaruosius 10–20 metų?
2. Tradiciškai archyvas yra traktuojamas kaip konservatyvi, bet patikima įstaiga, o archyviniai dokumentai siejami su galimybe įrodyti. Kokias dar dabartiniame etape aktualias dokumentų savybes nurodytumėte, be čia išvardytų:
 - a) autentiškumas,
 - b) patikimumas,
 - c) integralumas,
 - d) prieiga (naudojamumas),
 - e) kita...
3. Archyvų srities plėtra (procesas) apima ne tik dokumentų saugojimą, bet ir tautos bei valstybės atmintį, tapatumų raišką, dokumentinio paveldo kultūrinę ir socialinę sklaidą, bendruomenių santalką ir dalyvavimą bei kt. Kokias aktualiausias minėtos plėtros kryptis nurodytumėte:
 - a) komunikacijos ir informacijos kontekste,
 - b) socialiniame kontekste,
 - c) politiniame kontekste,
 - d) ekonominiame kontekste,
 - e) mokslo ir švietimo kontekste,
 - f) kita...
4. Į profesiją orientuota archyvų veikla apima dokumentų kaupimą, saugojimą, elektroninių sistemų kūrimą, skaitmeninimą, mokslinius tyrimus ir kitas veiklas, apibrėžtas LR dokumentų ir archyvų įstatyme ir siejančias archyvų sritį ir procesus su valstybės įstaigų veikla (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23066/TulJvDuqpt>). Kokias kitas aktualias archyvų srities veiklas išvardytumėte (reitinguokite ir prateškite sąrašą pagal prioritetus):
 - a) prieigos prie Nacionalinio dokumentų fondo užtikrinimas,
 - b) demokratinių procesų visuomenėje ir valstybėje skatinimas,
 - c) švietimo ir mokslinių tyrimų palaikymas,
 - d) laisvalaikio ir pramogų paslaugų teikimas,
 - e) moksliniai archyvų srities (archyvistikos) tyrimai,
 - g) svetur išsklaidyto dokumentinio paveldo identifikavimas, sisteminimas ir skaitmeninė repatriacija,
 - h) kita...

5. Išvardinkite archyvų srities veiklomis sukuriamus / sukursimus produktus ir pateikite trumpą jų apibūdinimą, pavyzdžiui: skaitmeninė skaitykla, užtikrinanti vieną priegią prie valstybės archyvuose sukauptų skaitmeninių išteklių.
6. Kokios paslaugos ir nauji (inovatyvūs) produktai gali būti sukurti remiantis archyvų srities veiklomis? (žr. 4 anketos punktą)
7. Archyvų srities raida (procesas) bendrai gali būti apibūdinama kaip kultūrinė archyvinių veiklų plėtra įvairiuose komunikacijos ir informacijos, socialiniuose, švietimo, ekonomikos, meno ir kt. kontekstuose. Kokias plėtros kryptis įvardytumėte kaip aktualiausias dabartiniame etape?
 - a) švietimui,
 - b) socialinei aplinkai,
 - c) sveikatos apsaugai,
 - d) ekonomikai,
 - e) kita...
8. Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi archyvų srities raidos (procesos) nustatymo principai ir vertinimo kriterijai?
9. Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi archyvų srities raidos (procesos) rodikliai ir jų matavimo vienetai?
10. Kultūrinės plėtros projektas gali būti apibrėžtas kaip kryptingos veiklos laike priemonių visuma siekiant suteikti kultūros paslaugą arba sukurti kultūros ar meno produktą, skirtą visuomenės kultūriniams, meniniams ir švietėjiškiems poreikiams bei kūrėjo ir organizacijų kūrybinėms iniciatyvoms įgyvendinti. Pateikite archyvų srities projekto apibrėžimą.
11. Kokias archyvų srities programas / projektus (įgyvendintus arba galimus) galėtumėte įvardyti kaip aktualiausias dabartiniame etape:
 - a) stiprinant archyvų sektorių (įvardykite programas / projektus),
 - b) didinant nacionalinio dokumentų fondo reikšmę istorinės atminties išsaugojimui (įvardykite programas / projektus),
 - c) stiprinant archyvų srities procesų poveikį politikai, švietimui, socialinei aplinkai, sveikatos apsaugai, ekonomikai ir kt. (įvardykite programas / projektus),
 - d) kita (įvardykite programas / projektus).
12. Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi archyvų srities projekto vertinimo kriterijai?
13. Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi archyvų srities projekto rodikliai ir jų matavimo vienetai?

Santrauka

1. Archyvų srities apibrėžimas

Bendrajai prasme **archyvas** yra ilgalaikę vertę turinčių dokumentų visuma ir jų komunikacija, apimanti esmines šios visuomeninės institucijos veiklas, skirtas *atminti ir nukreipti* į ateitį. Vieni apibrėžimai akcentuoja dokumentų saugojimo vietą, kiti turinį, tretį funkcijas. Amerikos archyvarų draugija (AAD) nurodo, kad archyvą sudaro dokumentinė medžiaga, gauta ar sukurta asmens, šeimos ar valstybinės ir (ar) privačios organizacijos ir saugoma dėl informacijos išliekamosios vertės, dokumentų rinkinių kilmės, originalios tvarkos, įrodymų apie jos kūrėjo funkcijas ir atsakomybę. Tarptautinė archyvų taryba (TAT), pabrėždama archyvo kaip įstaigos, atsakingos už dokumentų komunikaciją, bruožą, nurodo archyvuose saugomų dokumentų – rašytinių, vaizdo ir garso, intermedialių, fotografinių, skaitmeninių ir analoginių – įvairovę. Taigi archyvai, kaupdami, tvarkydami, registruodami, moksliskai tirdami, naudodami, populiarindami minėtus dokumentus, saugo įstaigų, organizacijų ir fizinių asmenų veiklos procese užfiksuotą „informaciją, nepaisydami jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos“ (taip nurodyta Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme). Taigi archyvą galima apibrėžti kaip dokumentų rinkinį, saugomą ir komunicuojamą tiek asmenų, tiek organizacijų ir (ar) specializuotų įstaigų. Panašiai archyvą apibrėžia ir TAT – tai „žmonių veikloje sukurtų dokumentų, turinčių ilgalaikę vertę, visuma“. Svarbią vietą tarp dokumentus saugančių ir rinkinius kuriančių bei viešinančių institucijų sudaro visuomeniniai archyvai, kuriems dėmesys didėja dėl vyksmo socialiniuose interneto tinkluose. Šiuolaikinė archyvų sritis apima tiek jų kūrėjus, tiek vartotojus, aprėpiančius svarbią dokumentinės komunikacijos ciklo dalį. Šiuo požiūriu archyvai apima vis daugiau dokumentinio paveldo (plačiąja prasme) ir nacionalinio dokumentų fondo (NDF) (siaurąja prasme) kūrėjų, saugotojų, platintojų, vartotojų ir neapsiriboja vien valstybiniu sektoriumi. XXI amžiuje archyvai yra svarbi informacijos ir komunikacijos lauko dalis, įgyvendinanti tradicines dokumentų saugojimo, standartizavimo, informacijos telkimo, skaitmeninimo, sklaidos, autentiškumo užtikrinimo funkcijas. Žvelgiant iš kultūros lauko perspektyvos, archyvų sritis apima ne tik valstybinių archyvų sektorių, bet ir asmenų dokumentų rinkinius, taip pat visuomenines bei privačias dokumentų saugojimo vietas ir virtualias erdves. Archyvai tampa sudedamąja meno, dailės, muzikos ir kt. kūrybinių sričių, kultūrinių industrijų dalimi, teikia idėjas, iniciatyvas, projektinius pasiūlymus, kaip geriau panaudoti dokumentų turinį, įtraukti bendruomenes į skaitmeninių ir „dalyvaujamųjų“ archyvų kūrimą ir kitas veiklas, susijusias su vadinamąja „archyvų karštligė“ (angl. *Archive Fever*). Archyvai XXI amžiuje tampa įtraukiančia dialogo kultūros erdve, atsiremiančia į nacionalinio ir pasaulinio dokumentinio paveldo išteklius, kuriuos būtina pažinti, suprasti ir panaudoti skatinant demokratinius procesus.

2. Archyvų srities veiklų sąrašas

- Įvairių formų dokumentų (įskaitant skaitmenį turinį) kaupimas, saugojimas, išsaugojimas ir dalijimasis
- Fizinės ir interaktyvios prieigos prie Nacionalinio dokumentų fondo (NDF) užtikrinimas
- Dalyvavimas skaitmeninių medijų plėtroje
- Registrų, informacinių sistemų duomenų vertinimas istorinių ir kitų tyrimų tikslais
- Tautinės savimonės ir pilietiškumo ugdymas pasitelkiant archyvuose saugomus dokumentus ir skaitmeninį turinį
- Demokratinį procesų visuomenėje ir valstybėje, bendruomeniškumo skatinimas
- Visuomeninių archyvų kūrimo koordinavimas ir palaikymas
- Švietimo ir mokslinių tyrimų palaikymas, moksliniai archyvų srities tyrimai
- Bendradarbiavimas su kitomis atminties institucijomis ir mokslo įstaigomis
- Laisvalaikio ir pramogų paslaugų teikimas
- Išsklaidyto svetur dokumentinio paveldo identifikavimas, sisteminimas ir skaitmeninė repatriacija
- Archyvinė edukacija ir sklaida
- Kultūros tradicijų ugdymas aktualinant dokumentinį paveldą
- Stacionarių ir virtualių parodų rengimas
- Darbuotojų gebėjimų ugdymas ir kvalifikacijos tobulinimas
- Dokumentinio paveldo restauravimas ir saugyklų būklės gerinimas

3. Archyvų srities produktų ir paslaugų sąrašas

Archyvai yra pelno nesiekiančios įstaigos, bet teikia tiek nemokamas, tiek mokamas paslaugas. Pavyzdžiui, tarp mokamų paslaugų, kurias teikia Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos licenciją turinčios privačios įmonės, yra dokumentų skaitmeninimas, saugojimas, naikinimas, tvarkymas, taip pat konsultavimas dokumentų archyvavimo klausimais.

Valstybiniai ir visuomeniniai archyvai teikia toliau išvardytas paslaugas

1. Administracines paslaugas, kurios apima: 1) informacijos apie archyvo veiklą ir saugomus dokumentus teikimą; 2) dokumentų, patvirtinančių tam tikrus juridinius faktus, paiešką ir pažymos išdavimą (pvz., gimimo, santuokos,

- mirties iki 2007 m. faktai); 3) dokumentų paiešką pagal asmens pateiktą informaciją ir (ar) nurodytą temą; 4) informacijos apie paieškos rezultatus (pvz., genealoginių tyrimų ir pan.) teikimą.
2. Edukacinių ir kultūrinių renginių organizavimo paslaugas, kurios apima:
 - 1) edukacines programas; 2) pažintinius seminarus ir ekskursijas;
 - 3) proginius renginius; 4) mokomuosius pažintinius seminarus, ekskursijas Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams; 5) mokomuosius pažintinius seminarus užsienio studentams (pvz., ERASMUS)¹.
 3. Nacionalinio dokumentų fondo (NDF) archivalijų teikimo susipažinti, studijuoti ir skaityti paslaugas.
 4. Dokumentų kopijavimo, skaitmeninių vaizdų gaminimo paslaugas, kurios apima: 1) analoginių kopijų gaminimą; 2) skaitmeninių kopijų gaminimą iš: a) rašytinių dokumentų, b) vaizdo ir garso dokumentų; 3) skaitmeninių dokumentų koregavimą, maketavimą, montavimą; 4) fotonegatyvų, skaidrių skaitmeninimą.
 5. Dokumentų tvarkymo, saugojimo, restauravimo, įrišimo paslaugas.
 6. Konsultavimo paslaugas: 1) individualias konsultacijas saugomų dokumentų tematikos klausimais; 2) konsultacijas archyvų ir dokumentų valdymo klausimais; 3) konsultacijas informacinių sistemų, duomenų bazių kūrimo ir valdymo klausimais.
 7. Mokslinių tyrimų paslaugas: archyvistikos, archivotyros, archeografiniai, paleografiniai, istoriniai ir kiti tyrinėjimai, susiję su archyvų veikla.

Archyvų kuriami produktai

1. Archyvo fondo pagrindu sukuriama skaitmeninė produkcija:
 - 1) suskaitmeninti dokumentai; 2) suskaitmenintų rašytinių dokumentų vaizdai;
 - 3) fotodokumentų vaizdai, 4) EAIS ir „E-kinas“ prieinami suskaitmeninti ir skaitmeniniai kultūros paveldo objektai; 5) atvirąja turinio licencija paženklininti suskaitmeninti kultūros paveldo objektai; 6) suskaitmeninti apyrašai;
 - 7) skaitmeninės duomenų ir vaizdų bazės; 8) elektroninės informacinės paieškos sistemos.
2. Interneto svetainės, socialinės paskyros virtualiose platformose (įskaitant visuomeninius ir dalyvaujamuosius archyvus).
3. Parodos, ekspozicijos (įskaitant inovatyvius sprendimus, pvz., papildytos realybės taškai).
4. Ekskursijos (tarp jų nuotoliniu būdu), elektroniniai audio- ir videogidai.
5. Dokumentų fondo pagrindu sukurti virtualūs žaidimai.
6. Leidiniai: 1) tradicinės knygos; 2) elektroniniai leidiniai; 3) reklaminiai leidiniai.
7. Archyvų sritį reprezentuojantys suvenyrai.

¹ Pageidaujama ir teiktina paslauga

4. Archyvų srities raidos apibrėžimas

Archyvų srities plėtra per pastaruosius 20 metų vyko informacijos politikos, informacinių technologijų plėtros, dokumentų valdymo, dokumentinio paveldo skaitmeninimo kryptimis. Archyvas šiandien nėra vien saugykla, bet ir procesas, tarpininkaujantis socialinėse ir kultūrinėse praktikose, nes dauguma žmonių naudoja kompiuterines technologijas ir saugo informaciją. Kita vertus, archyvų procesas apima naujų žinių kūrimą bei mąstymą apie kitas disciplinas ir veiklos sritis. Archyvai, būdami vertingi ir patrauklūs visuomenei, saugo patikimus informacijos išteklius, atitinkančius autentiškumo, integralumo, sąžiningumo, tinkamumo naudoti, pasiekiamumo ir unikalumo reikalavimus. Pastarasis (unikalumo, nepasikartojamumo) bruožas paaiškina bibliotekos ir archyvo skirtumą, nurodantį į esminį komplektavimo principą – archyve siekiama išsaugoti unikalius, reikšmingiausius ir dažnai vietinius veiklos liudijimus. Tad esminiai dokumentų bruožai – įrodomumas, atskaitingumas, turinio reikšmingumas, modernios visuomenės archyve tampa ne tik kultūros, bet ir ekonomikos, edukacijos, socialinės politikos formavimo priemone. Archyvai tampa ne tik atminties išsaugojimo, bet ir fundamentinių ir taikomųjų tyrimų erdve. Pavyzdžiui, kuriantis skaitmeniniams archyvams ir plečiantis nuotolinės prieigos galimybėms, atsižengiama į vartotoją, renkami ir apibendrinami statistiniai duomenys, atliekami elgsenos virtualioje aplinkoje tyrimai. Archyvų srities procesas poveikio įvairioms sritims požiūriu nagrinėtas epizodiškai, nėra atlikta tiek tarpsektorinės sąveikos, tiek profesioliginės situacijos, tiek archyvų kuriamo socialinio ir kultūrinio kapitalo tyrimų. Kita vertus, atlikta šaltinių, taip pat apklausų duomenų analizė rodo, kad archyvų sritis ir procesai plečiasi, apima vis platesnį galimo poveikio lauką, daro įtaką ekonomikai, sveikatos sistemai, atminties politikai ir politinei komunikacijai.

5. Archyvų srities projekto apibrėžimas

Archyvai atlieka ypatingą dokumentinio paveldo saugojimo ir sklaidos misiją, įgyvendina priemones, skirtas tautiniam tapatumui, demokratinei visuomenei stiprinti. Tarp jų yra svarbios projektinės veiklos, nukreiptos tiek į archyvų sektoriaus stiprinimą ir modernaus archyvo vizijos įgyvendinimą, tiek į pridėtinės vertės kūrimą valstybei ir visuomenei siūlant įvairių paslaugų ir produktų informacinės visuomenės, kultūros, švietimo, mokslo, ekonomikos, socialinėje ir kitose srityse. Siaurąja prasme archyvų srities projektą galima apibūdinti kaip visuomenės socialinės veiklos sritį, susijusią su informacijos kaupimu ir valdymu, remiantis pripažintais principais ir metodika, pasitelkiama informacijos vadybai ir paslaugoms teikti. Tokiais projektais siekiama suteikti archyvų srities viešąją paslaugą arba sukurti kultūros produktą, skirtą visuomenės kultūriniais, meniniams ir šviečiamiesiems poreikiams bei kūryboje ir organizacijų kūrybinėms iniciatyvoms įgyvendinti. Archyvų srities projektai vertinami remiantis kriterijais, nusakančiais svarbius srities, proceso ar projekto požymius. Rodikliais siekiama įvertinti įvykusius srities pokyčius ar įgyvendinto projekto rezultatus.

6. Archyvų srities raidos kokybės vertinimo kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijaus pavadinimas	Kriterijaus aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Dokumentinių išteklių dydis ir dinamika	Ar apčiuopiamas kiekybinis skirtumas, matomas metinės veiklos ataskaitoje užtikrinant veiklos tęstinumą?	Fondų, apyrašų, bylų, dokumentų skaičius (vnt.)
2.	Dokumentinių išteklių įvairiapusiškumas, visuomeninė nauda ir tvarumas	Kokybinis ir kiekybinis skirtumas, matomas metinės veiklos ataskaitoje užtikrinant veiklos tęstinumą.	Fondų, apyrašų, bylų, dokumentų skaičius (vnt.). Išteklių teminė struktūra
3.	Dokumentinių išteklių amžius, tarpsritiškumas, įvairiapusiškumas, išskirtinumas	Kokybinis ir kiekybinis skirtumas, matomas metinės veiklos ataskaitoje užtikrinant veiklos tęstinumą	Fondų, apyrašų, bylų, dokumentų skaičius (vnt.). Išteklių teminė ir chronologinė struktūra
4.	Dokumentinių išteklių pažinimas, tyrimai	Tiriamoji, pažintinė, sklaidos veikla atliekama bendradarbiaujant su universitetais, atminties institucijomis.	Metinis tyrimų ir iširtų dokumentų (rinkinių) skaičius
5.	Dokumentinių išteklių saugojimas	Dokumentų restauravimas, konservavimas, saugyklų patikimumas.	Metinis restauruotų ir (ar) perkeltų į modernias saugyklas dokumentų skaičius
6.	Dokumentinių išteklių apskaita	Statistikos ir apskaitos tobulinimas taikant modernių technologijų galimybes.	Dokumentų apyrašų ir metaduomenų skaičiaus pokytis
7.	Dokumentinių išteklių prieinamumas ir pasiekiamumas	Prieigos galimybės.	Skaityklos, virtualios prieigos taškai, pokytis (vnt.)
8.	Vartotojų aptarnavimo kokybė	Fizinių ir virtualių vartotojų pasitenkinimo lygis ir poreikių tenkinimo trukmė	Skaityklos, virtualios prieigos taškai (vnt.). Apsilankymų skaičiaus ir pasitenkinimo lygio pokytis
9.	Visuomeninių archyvų kūrimas	Bendruomenių į(s)i)traukimas, dalyvaujamojo faktoriaus.	Bendruomenių iniciatyva sukurtų fizinių ir virtualių archyvų ir vartotojų skaičius (pokytis)

7. Archyvų srities raidos kokybės rodikliai

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Prieiga prie dokumentinių išteklių	Ar apčiuopiamas vartotojų poreikių tenkinimas plečiant informacinę infrastruktūrą?	Prieinamų (internete skelbiamų) archyvinių kolekcijų (fondų, apyrašų, bylų) aprašų procentas, siekiamybė 99 proc.
2.	Dokumentų skaitmeninimas ir sklaida	Skaitmeninio turinio kūrimas tenkinant vartotojų poreikius.	Bendras suskaitmenintų ir internete prieinamų dokumentų procentas nuo visų saugomų dokumentų kiekio, siekiamybė 20 proc.
3.	Vartotojų poreikių tenkinimas	Paslaugų plėtra keliant lankytojų ir vartotojų aptarnavimo kokybę	Vartotojų pasitenkinimo indeksas, siekiamybė 85 proc. patenkintų vartotojų
4.	Vartotojų poreikių tenkinimas	Tradicinių ir virtualių skaityklų tinklo plėtra. Pasitenkinimo rodiklis apskaičiuojamas iš gyventojų (proc.), vertinančių, kad per apibrėžtą laikotarpį archyvų paslaugų (įskaitant apsilankymą archyvų skaityklose ar Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyboje) prieinamumas „padidėjo“, atimant gyventojus (proc.), vertinančius, kad „sumažėjo“.	Asmenų, pasinaudojusių archyvų paslaugomis per apibrėžtą laikotarpį, dalis (proc.) ir pasitenkinimas prieinamumu (proc.)
5.	Dokumentų skaitmeninimas ir sklaida	Skaitmeninio turinio kūrimas tenkinant vartotojų poreikius.	Asmenims pateiktų archyvų saugomų suskaitmenintų objektų peržiūrų skaičius (tūkst. vnt.)
6.	Dokumentinio paveldo identifikavimas	Svetur išblaškyto su Lietuva susijusio dokumentinio paveldo paieškos, tyrimai ir sklaida.	Identifikuotų su Lietuva susijusių archyvinių dokumentų ar jų rinkinių, apie kuriuos informacija prieinama per Elektroninio archyvo informacinę sistemą, skaičius (vnt.)
7.	Dokumentų skaitmeninimas ir sklaida	Skaitmeninio turinio kūrimas tenkinant vartotojų poreikius.	Valstybės archyvų Elektroninio archyvo informacinėje sistemoje saugomų elektroninių dokumentų ir elektroninių išteklių skaičiaus pokytis, palyginti su 2014 m. (proc.)
8.	Dokumentų restauravimas ir konservavimas	Dokumentinio paveldo saugojimo ir išsaugojimo veiklos.	Valstybės archyvuose saugomų dokumentų restauravimo ir prevencinio konservavimo darbų apimties pokytis (proc.)
9.	Vartotojų poreikių tenkinimas	Paslaugų plėtra keliant lankytojų ir vartotojų aptarnavimo kokybę.	Asmenų, apsilankiusių valstybės archyvuose, skaičiaus pokytis, palyginti su 2014 m. (proc.)
10.	Kvalifikacijos tobulinimas	Dokumentų valdymo srities kompetencijų kėlimas.	Mokymuose kvalifikaciją tobulinusių viešojo sektoriaus archyvų darbuotojų, vykdančių dokumentų (archyvų) valdymo funkcijas, skaičius (vnt.)
11.	Edukacinė veikla		Seminarų, konferencijų, edukacinių užsiėmimų archyvų skaičiaus pokytis, palyginti su 2014 m. (proc.)

8. Archyvų srities projekto kokybės vertinimo kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijaus pavadinimas	Kriterijaus aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Projekto atitiktis programos tikslams, siekiamam poveikiui ir veiklos rezultatams	Kiek projektas prisideda siekiant programos bendrųjų tikslų ir numatyto poveikio archyvų sektoriuje? Koks indėlis į archyvų srities prioritetinių tikslų įgyvendinimą?	Balai nuo 1 iki 10
2.	Projekto atitiktis nagrinėjamai problemai	Kokiu mastu nustatomos tikslinės grupės ir jų poreikiai ar problema? Kiek projektas prisideda prie nustatytos problemos sprendimo ar tikslinės grupės informacinių poreikių tenkinimo?	Balai nuo 1 iki 10
3.	Ilgalaikis projekto poveikis tikslinei grupei, projekto vykdytoji ir platesniajai bendruomenei ar visuomenei	Kiek projektu sukuriami sprendimai tikslinei grupei, projekto vykdytoji ir platesniajai bendruomenei ar visuomenei yra tvarūs, t. y. išlieka ir pasibaigus projektui? Ar prisidedama prie kultūros ir kūrybinių industrijų plėtros?	Balai nuo 1 iki 10
4.	Projekto tikslų, veiklų, rezultatų suderinamumas (projekto vidinė logika)	Kiek tikslai, veiklos ir numatyti rezultatai yra logiškai tarpusavyje susiję? Ar aiškiai atskleistas ligšiolinis archyvistikos lauko įdirbis kultūros procesų kontekste?	Balai nuo 1 iki 10
5.	Planuojamų paslaugų naudojimo dažnumas, vartotojų paslaugų plėtra ir pasitenkinimo laipsnis	Ar planuojamos archyvų paslaugos vartotojams yra realios ir inovatyvios, ar prisideda prie informacinės visuomenės ir demokratinės procesų plėtros?	Balai nuo 1 iki 10
6.	Archyvistikos pagrindų ir dokumentų bendrosios teorijos taikymo elementai	Ar projektas paremtas naujausiais archyvistikos moksliniais tyrimais? Ar adekvačiai naudojama archyvų srities profesinė terminija? Ar suvokiama problematika informacinės tinklaveikos visuomenės plėtros kontekste?	Balai nuo 1 iki 10
7.	Nacionalinio ir tarptautinio metmens dermė	Ar projekte aiškiai artikuliuojamas atliekamų veiklų tarptautiškumas ir nacionalinė reikšmė, indėlis ugdant tautinį tapatumą?	Balai nuo 1 iki 10
8.	Tarpsektorinė partnerystė ir tarpdalykiškumo suvokimas	Ar projekte numatytas bendradarbiavimas su atminties institucijomis, mokslo įstaigomis ir universitetais? Ar atskleista tarpsektorinė ir tarpdalykinė perspektyva?	Balai nuo 1 iki 10
9.	Bendruomenių įtrauktis ir dalyvaujiamumas	Ar numatyta platesnių bendruomenių, įvairiais tapatumais susijusių su istorinėmis Lietuvos (LDK, XIX ir XX a. pradžios) visuomenėmis, poreikių įtrauktis? Kaip realizuojama dalyvaujamojo visuomeninio archyvo koncepcija?	Balai nuo 1 iki 10
10.	Komunikacijos ir viešinimo priemonių kokybė	Kiek planuojamos komunikacijos priemonės yra adekvačios ir reikšmingos tikslinei, profesinei ir plačiajai auditorijai?	Balai nuo 1 iki 10

9. Archyvų srities projekto kokybės rodikliai

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Sukurti kultūros srities produktai ir paslaugos	Ar sukurti planuoti produktai ir paslaugos? Ar jos inovatyvios ir tvarios?	Skaičius (vnt.) ir atitiktis planinėms specifikacijoms
2.	Projekto rezultatų atitiktis jo tikslui ir uždaviniams	Ar projekto tikslas, numatytos veiklos yra realizuotos?	Atitiktis planinėms specifikacijoms
3.	Indėlis į archyvų srities prioritetinių tikslų įgyvendinimą	Ar projekte atliktos veiklos prisidėjo prie archyvų srities plėtros ir strateginių tikslų ir uždavinių įgyvendinimo?	Atitiktis planinėms specifikacijoms
4.	Indėlis į pridėtinės vertės kultūros srityje kūrimą	Ar projekto rezultatai tapo indėliu kuriant pridėtinę vertę, plečiant socialinį ir kultūrinį kapitalą?	Atitiktis planinėms specifikacijoms informacinės visuomenės ir kultūros bei kūrybinių industrijų plėtros kontekste
5.	Vartotojų įtrauktis ir pasitenkinimas	Ar prisidėta prie vartotojų tinklo ir dalyvių skaičiaus plėtros ir pasitenkinimo paslaugomis augimo?	Paslaugų, produktų, vartotojų ir lankytojų skaičius projekto metu, palyginti su bendru apibrėžto laikotarpio skaičiumi
6.	Vartotojų įtrauktis ir pasitenkinimas	Ar prisidėta prie vartotojų tinklo ir dalyvių skaičiaus plėtros (vertinami inovatyvūs sprendimai, naudojant informacines kompiuterines technologijas)	Archyvinų dokumentų pagrindu parengtos virtualios ir realios parodos ir ekspozicijos
7.	Vartotojų įtrauktis ir pasitenkinimas	Ar prisidėta prie vartotojų tinklo ir dalyvių skaičiaus plėtros ir pasitenkinimo paslaugomis augimo?	Skaitmeninio turinio peržiūros informacinių sistemų priemonių skaičius, apsilankymai skaitmeninėje skaitykloje
8.	Projekto rezultatų sklaida	Ar pasiekti numatyti projekto veiklų viešinimo uždaviniai?	Internetinės žiniasklaidos priemonių skaičius, socialinių tinklų paskyrų peržiūros

Kultūra^τ

www.kulturostyrimai.lt